

Obsah

1 Úvod	7
2 Teoretické zpracování problému	9
2.1 Volný čas.....	9
2.1.2 Prostředí, která formují děti ve volném čase.....	12
2.1.3 Volný čas a životní styl	15
2.2 Školní družiny a školní kluby.....	17
2.2.1 Druhy, obsah činnosti ve ŠD a školním klubu	19
2.2.2. Provoz školních družin a školních klubů	21
2.2.3 Funkce školních družin a školních klubů.....	22
2.2.4 Spolupráce vychovatelek školní družiny s učiteli a rodiči	24
2.2.5 Vztah mezi zájmovými kroužky a školní družinou.....	26
2.2.6 Režim dne ve školní družině	28
3 Praktická část	29
3.1 Cíl praktické části.....	29
3.2 Popis zkoumaného vzorku	29
3.3 Stanovení předpokladů	32
3.4 Průběh průzkumu	33
3.5 Použité metody	35
3.6 Zájmové kroužky na zkoumaných školách	51
3.7 Spolupráce s městskou knihovnou	52
3.8 Výsledky jednotlivých částí průzkumu	54
3.9 Návrh opatření.....	57
4 Závěr	59
5 Přílohy, seznam příloh	60
6 Seznam použitých zdrojů	60

1 Úvod

Každý z nás potřebuje oddych, tak jako každý z nás by měl pociťovat potřebu pracovat. Ovšem pasivní odpočinek, tj. naprosté nicnedělání snese zdravý člověk jen po velké námaze a jen krátkou dobu. Během bdění musí každý jedinec aktivně odpočívat, tj. střídat jednu činnost, odlišnou činností, zejména takovou, která jedince baví a při níž může odreagovat nashromážděné napětí.

Právem všech lidí je využívat volný čas podle svých přání a potřeb. Volný čas, který mohou věnovat sami sobě, nebo jej prožívají v přítomnosti dalších lidí. Zahrnuje dobu, kdy mohou činnosti vykonávat dobrovolně, dělají je rádi, přinášejí jim radost a uvolnění.

Dokument Úmluva o právech dítěte zajišťuje každému dítěti právo na rozvoj osobnosti a také ukládá další základní práva dítěte, zabezpečení přežití, ochranu, právo vyjádřit svůj názor a možnost účasti na rozhodování o sobě. Z dalších práv využívá organizace také právo na hru, přístup k informacím, náboženství, myšlení, svobodu. Při organizování volného času musí zařízení tato práva uplatňovat.

Všechny děti se učením připravují pro život ve společnosti, přizpůsobují se přírodnímu a společenskému prostředí a zároveň na ně aktivně působí. Učení je celoživotní proces, děti se učí od svých rodičů, učitelů, vychovatelů i vrstevníků. Rychleji a snadněji se děti učí od svých autorit, které s nimi dokáží vytvořit kladné vztahy a získat jejich důvěru. To platí ve výchově mimo vyučování. Vychovatel každodenním pedagogickým ovlivňováním vede děti k využívání volného času hodnotným způsobem. Obohacuje tak jejich vzdělání o nové poznatky a dovednosti z nejrůznějších oblastí, ovlivňuje a kultivuje potřeby a zájmy, rozvíjí jejich specifické schopnosti a nadání a upevňuje žádoucí charakterové vlastnosti.. Výchova ve volném čase probíhá zpravidla v rámci určité instituce /zařízení, sdružení, apod. / .Děti se v organizacích učí pod vedením kvalifikovaných odborníků svůj čas racionálně využívat. Organizace nabízí pro volný čas pestré aktivity zajímavou a přitažlivou formou.

Problematikou využití volného času jsem se zabývala v průběhu 20 let. Pracovala jsem v domově mládeže, ve školní družině a v současné době učím na prvním stupni ZŠ. Po celou dobu mého působení ve školství jsem se snažila o účelné vyplňování volného času dětí, nejdříve v domově mládeže a potom mnohem delší dobu ve školní družině. Školní družina je školským zařízením pro zájmové vzdělávání / viz. Školský zákon a nová vyhláška ze dne 9.února 2005 / .Školní družina je mezi ostatními zařízeními pro zájmové vzdělávání nejčtenější, zaměstnává nejvíce vychovatelů a prošlo jí nejvíce dětí přihlášených v jednotlivých odděleních. Na naší škole pracují čtyři oddělení školní družiny. Výchova je společenský proces, a tedy i výchovu ve školní družině lze chápat jako součást nutné společenské reprodukce, nikoli jako hlídání dětí – tj.pouhou sociální službu. Školní družina ve dnech školního vyučování tvoří pro děti přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma. Družina není pokračováním školního vyučování, pedagogická práce v ní má svá specifika a je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Vzhledem k tomu, že hraji na klavír a ráda cvičím, zaměřila jsem se při práci s dětmi ve školní družině na tyto dvě oblasti. Velice ráda jsem pracovala s knihou Zdeňka Šimanovského – Muzikoterapie. Výchovou ve volném čase se zabývám i nadále, i když pracuji v současné době jako učitelka na 1.stupni ZŠ. Mohu srovnávat rozdíly v mimoškolní práci s dětmi základní školy a dětmi, vlastně mládeží v domově mládeže. Dominantou zájmu dětí se stává televize a počítačová technika.Na ústupu je kultura a pohybové aktivity důležité pro zdravý tělesný vývoj. Děti – mladí lidé v domovech mládeže mají většinou vyhraněné

zájmy, věnují se různým činnostem, i zde je však motivace ze strany vychovatele značně obtížná.

Využití volného času dětí ovlivňuje také pracovní vytížení rodičů a jejich finanční možnosti.

Mnoho rodičů nemůže svým dětem umožnit návštěvy kulturních akcí a aktivity, na kterých se rodiče musí finančně podílet.

Cílem této bakalářské práce je porovnání činností školních družin v jednotlivých školách daného regionu.

Tato práce má dvě stěžejní oblasti. V první teoretické se zabývá zpracováním problému, pohledy na volný čas z různých hledisek, hodnocení volný čas – rodina, volný čas – životní styl, vymezení pojmu – zařízení pro volný čas, historií výchovy mimo vyučování, školní družiny a školní kluby, jejich funkce, činnosti, režim, dále zájmové kroužky a spolupráce vychovatelek školní družiny s učiteli rodiči.

Druhá část, praktické zpracování dané tematiky – daného problému má za cíl zjistit pomocí dotazníku, rozhovoru a dalších metod, jaké možnosti využití volného času nabízí jednotlivá oddělení ŠD základních škol daného regionu – tedy jaké činnosti jsou nabízeny ve ŠD zkoumaných škol. Současně by měla ukázat i na spolupráci s dalšími organizacemi, které se podílí na volnočasových aktivitách dětí a mládeže.

V závěru práce shrnutí výsledků praktické části, informace z porovnání činností školních družin, navrhnout opatření na zlepšení činnosti a zlepšení informovanosti dětí a mládeže o možnostech využití volného času ve ŠD.

2 Teoretické zpracování problému

2.1 Volný čas

„Volný čas tvoří nejdůležitější část našeho života.“

Diderot

Různí autoři nahlíží na téma volného času z rozličných hledisek. Tématem mojí bakalářské práce je volný čas ve školních družinách, proto jsem vybrala citace volného času některých významných autorů. Pojem volný čas objasňuje mnoho odborných publikací. „Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby / včetně spánku /. Na výchovu a vzdělávání ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času – výchova pro volný čas.“ /Hartl, Hartlová, 2000, str.274 / Za volný čas může být považována doba, v níž si jedinec svobodně vybírá činnost, kterou vykonává dobrovolně, rád, přináší mu radost a uspokojení. Činnost volí na základě svých potřeb, zájmů a nálad. Volný čas vznikl jako protiklad učení a práce. Do volného času může být zařazena, zájmová činnost, odpočinek, zábava rekreace, společensky prospěšná činnost, také dobrovolné vzdělávání. Do volného času by neměla být zařazena povinná práce, vyučování, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, sebeobsluha, péče o zevnějšek, jídlo, spánek, hygiena a zdravotní péče. / volně podle Bakaláře, 1978 / „Sociologové, citliví k problémům lidské osobnosti a zároveň k životní realitě, jaká je, shodně konstatují, že volný čas neexistuje jako nějaká zvláštní sféra. Tvrdí, že z hlediska životní reality je volný čas pouhá fikce teoretiků, neboť různé činnosti řazené obvykle do oblasti volného času prostupují celým životem člověka.“/ Bakalář, 1978, str.62 / „Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené.“ / Pávková, 1999, str.15 / „Volný čas je tedy doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi, přinášejí nám radost a uspokojení.“ Volný čas využíváme podle svých potřeb a zájmů. / Pávková, 1999, str.31 / „Volný čas dětí a mládeže obsahuje mnoho výchovných možností. Poskytuje nejen odpočinek, zábavu a kompenzaci jednostranných učebních činností, ale také příležitost k:

- poznávání různých druhů činností a oblastí života společnosti, což je důležité z hlediska přípravy pro povolání i pro ostatní formy účasti člověka na životě společnosti,
- formování vědomostí, dovedností a schopností, zájmů, volních i dalších rysů v zájmové činnosti,
- tomu, aby se mladistvý naučil / aby dovedl a také si navykl / i pro další období svého života vhodným způsobem využívat volný čas k upevnění tělesného i duševního zdraví, k mnohostrannému, vnitřně bohatému životu a rozvinutí osobnosti vlastní i osob svého nejbližšího prostředí.“ / Čáp, 1997, str.311 /

Zvláštností volného času dětí a mládeže je pedagogické ovlivňování, zejména výchova v době vyučování je důležitou oblastí výchovného působení. Umožňuje vést jedince k racionálnímu využívání volného času. Pedagogické ovlivňování volného času je nutné z důvodu nezkušenosti dětí a nesnadné orientace v zájmových činnostech. Vedení musí být citlivé, nenásilné, nabízené činnosti musí být pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Ovlivňování volného času se liší podle věku dětí, jejich mentální úrovně a charakteru rodiny. / volně podle Pávkové, 1999 / Problém mladistvých bez jakékoli

hodnotnější a trvalejší zájmové činnosti.“ „Člověk, který nic nedělá“ a nudí se, stane se mnohem snáze členem party delikventů nebo začne užívat drogy než ten, kdo se věnuje zajímavé činnosti. / Čáp, 1997, str.308 / Volný čas může být prostředkem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace a regenerace sil. „Zájmová činnost tedy plní funkci výchovnou a vzdělávací. Rozvíjí celou osobnost, působí motivačně, socializačně, podporuje seberealizaci.“ / Pávková, 1999, str.103 /

Podle historického vývoje lze o volném čase hovořit až se zkrácenou pracovní dobou dospělých, mládeže a dětí tak, aby měli dostatek času na regeneraci pracovní síly. Jak uvádí Vážanský, / Vážanský, str. 25 / „Člověk se totiž chápe jako neoddělitelná sociální bytost, ne jako jedinec složený z pracujícího tvora na jedné straně a „volnočasové osoby“ na straně druhé.“ Práce a volný čas nelze navzájem oddělovat, také definice volného času je pouhá kompenzace nebo útěk ze světa práce jsou mylné. Ve sféře práce i volného času musí být uspokojena potřeba seberealizace, nezávislosti a nepřetržitého poskytování smyslu života. Někteří lidé se realizují v zaměstnání a volný čas pro ně není významný, nedokáží odpočívat, přetěžují se. Pro jiné lidi jsou činnosti ve volném čase, osobní koníčky nebo různé zábavy nejdůležitější náplní života, povinnosti vnímají jako zlo.

Definice autorů, které jsem uvedla se až tolik v názorech na volný čas neliší. Čerpala jsem ve své práci ze všech uvedených příkladů. Pro svoji bakalářskou práci jsem nejvíce vycházela z definic uváděných doktorkou Pávkovou v různých publikacích. Paní doktorka se věnuje problematice volného času dětí ve školních družinách a toto téma úzce souvisí s tématem méj bakalářské práce.

Na problematiku volného času je možné se dívat z různých pohledů.

Ekonomické hledisko – je důležité, kolik je společnost ochotna investovat do zařízení pro volný čas. Je zřejmé, že odpočínutý člověk podá lepší pracovní výkon. To platí také o dětech. Odpočinek umožňuje lépe se soustředit při vyučování.

Sociologické hledisko -činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů. Způsob využívání volného času u dětí ovlivňuje jeho nejbližší sociální prostředí, zvláště silný je vliv rodiny. Proto je potřeba se rodině věnovat.

Politické hledisko – stát by měl vhodně svými orgány zasahovat do volného času, měl by zakládat a ovlivňovat zařízení pro volný čas dětí, mládeže i dospělých, zajistit profesionální přípravu pedagogů pro dětské aktivity.

Pedagogické a psychologické hledisko – je třeba respektovat věkové a individuální zvláštnosti ve volném čase. Pedagogické ovlivňování volného času by mělo podporovat aktivitu dětí a mládeže, poskytovat prostor pro jejich spontaneitu, uspokojovat potřeby dojmů, seberealizace, sociálních kontaktů, poskytovat i pocit bezpečí a jistoty. Činnosti ve volném čase konané na základě dobrovolné účasti, vhodně pedagogicky motivované a usměrňované poskytují příležitost pro rozvoj všech stránek osobnosti, tělesných a duševních vlastností i sociálních vztahů.

Volný čas dětí a mládeže a péče o něj má z pedagogického hlediska dva úkoly:

1. Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními a výchovně vzdělávacími – **tedy výchova ve volném čase.**
2. **Výchovou k volnému času**, která jedince seznámí s množstvím zájmových aktivit, poskytne mu v nich základní orientaci a na základě vlastních zkušeností v různých

oborech mu pomůže najít oblast zájmové činnosti, která poskytne uspokojení a seberealizaci. / volně podle Pávkové, 1999 /

2.1. 2 Prostředí, která formují děti ve volném čase

Nejvýznamnějším prostředím, pro dítě má výchovný charakter je rodina. Rodina dává dítěti první, a již proto velmi silné zkušenosti ze života. Ukazuje mu jak se lidé chovají jeden k druhému, zda spolupracují a pomáhají si, nebo jsou navzájem agresivní, jak reagují, když se jim nedaří, když se dostanou do zátěžové situace. Dítě sleduje, jaké názory a postoje týkající se práce, odpočinku a volného času, kultury, vzdělání, morálních a jiných otázek považují dospělí za správné.

Rodina je místo, kde by dítě mělo získat první zkušenosti s využíváním volného času. Děti velmi často přebírají, napodobují podle vzoru svých rodičů jejich životní styl. Pokud se rodiče aktivně věnují zájmové činnosti, děti své rodiče napodobují a přebírají i způsob trávení volného času. Jestliže sami rodiče pouze „lenoší“, ani děti nebudou umět svůj volný čas účelně využívat. K rozvoji zájmů rodiče přispívají nejen svým vzorem, také pozitivním hodnocením, povzbuzováním a finanční podporou. Zájmy dětí mohou rodiče též brzdit, například rodiče s negativním vztahem k práci, nějakou formou chorobné závislosti, nebo rodiče, kteří zahrnují své děti nadměrným množstvím povinností, ale i nadměrným množstvím mimoškolních aktivit / různé zájmové kroužky /.

V současné době rodiny tráví společně méně volného času, ke změnám došlo vlivem sociálních a ekonomických proměn. Pracovní povinnosti vyžadují stále více času, rodiče často za prací dojíždějí, domů se vracejí v pozdních odpoledních nebo večerních hodinách. Někteří rodiče nahrazují dětem nedostatek svého času náročnými dárky. Zpravidla si neuvědomují, že většina dětí by dala přednost společně prožitým zážitkům před materiálními hodnotami. Na rozvoj zájmů dětí dále působí učitelé, vychovatelé, příbuzní, vrstevníci, též kamarádi, sousedé, ale i televize i literatura.

Dalšími subjekty, ve kterých probíhá výchova ve volném čase jsou určité instituce, sdružení, škola, školská zařízení.....atd.

Typ organizace např. definuje do určité míry cíle působení, možnosti spolupráce s dalšími odborníky, dobu a místo setkávání s dětmi atd. /Pávková, Pavlíková, Hrdličková, Hájek, 2001, str.117 /

Na výchově ve volném čase se nejvíce podílejí školská výchovná zařízení a ta se člení na dvě kategorie.

Zařízení pro zájmové vzdělávání:

- Středisko volného času
- Školní klub
- Školní družina

Školská výchovná a ubytovací zařízení:

- Domovy mádeže
- Školy v přírodě
- Internáty pro hendikepované děti

S tématem mé práce nejvíce souvisí 1. kategorie a vše co zahrnuje.

Základní vybavení regionu tvoří relativně hustou síť zařízení s dobrou dostupností a přístupností bez různých organizačních omezení. Zabezpečují všechny základní funkce včetně funkce sociální. K těmto typům zařízení můžeme zařadit školní družiny a školní kluby, jejichž činnost je zaměřena převážně na nabídku aktivit žákům školy po vyučování.

Vyšší vybavení regionu zajišťuje specializované funkce a pro jeho využívání předpokládá vyšší stupeň motivace účastníků. Zájemci musejí překonávat větší vzdálenosti a větší měrou se podílet na krytí nákladů spojených s činností. Tato zařízení pokrývají větší spádovou oblast.

/ Pávková, Pavlíková, Hrdličková, Hájek, 2001, str.117 /

Střediska pro volný čas patří k vybavení regionu.

- Činnost střediska se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání, nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání.
- Středisko může poskytovat metodickou, odbornou, popřípadě materiální pomoc účastníkům zájmového vzdělávání, případně školám a školským zařízením.
- Středisko má tyto typy – dům dětí a mládeže, který uskutečňuje činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání, stanice zájmových činností zaměřené na jednu oblast zájmového vzdělávání.
- Středisko zpravidla vykonává činnost po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování. /Vyhláška ze dne 9.února 2005 o zájmovém vzdělávání /

Kromě školských zařízení existují další subjekty, které pracují s dětmi a mládeží ve volném čase .

- Například: **Sdružení dětí a mládeže**

Sdružení dětí a mládeže vzniká registrací u Ministerstva vnitra ČR. Sdružení jsou organizace, které spojují lidi společným cílem. Mají různá zaměření, např. sport, kulturu, práci s dětmi a mládeží. Liší se množstvím aktivit a počtem členů. Po roce 1990, kdy se rozpadla Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže, vznikla celá řada nových dětských organizací, také byla obnovena činnost organizací, které byly po roce 1948 nebo 1968 zakázány. Mezi nejznámější sdružení patří:

JUNÁK – je dobrovolné, nepolitické a nezávislé sdružení. Členové jsou sdruženi bez rozdílu vyznání, politického přesvědčení, rasy nebo jiných rozdílů.

Sdružení vychází ze světového skautského hnutí založeného ve Velké Británii.

V roce 1907 tábořil britský generál Robert Baden – Powell na anglickém ostrově Brownsea s prvními skauty. V roce 1912 středoškolský profesor A.B. Svojsík uspořádal malý tábor blízko Lipnice nad Sázavou. Z jeho iniciativy bylo hnutí nazváno Junák – český skaut.

„Posláním Junáka je působit a vést dětské a dospělé členy k povznesení duchovní, mravní a tělesné zdatnosti tak, aby byli připraveni plnit povinnosti vůči bližním, společnosti, vlasti. Skauting podporuje vlastenectví, je však zároveň celosvětovou organizací vedoucí k bratrství mezi národy, globální odpovědnosti a k překonání úzkého nacionalismu. Prostředkem je činnost, zaměřená zejména na turistiku a pobyt v přírodě, která junáky – skauty vychovává k praktickým dovednostem, družnosti a sebekázni.“/ Pávková, 1999, str.150 /

V roce 1912 začal skauting jako výchovné hnutí nejprve pro chlapce ve věku zhruba od 10 do 15 let. Velmi brzy však byla rozšířena i o mladší chlapce, 6 až 11 let. V roce 1915 vznikaly i oddíly malých skautek – šotků, které byly před druhou světovou válkou přejmenovány na světlušky. Rozšířen byl i o další věkové kategorie – rangers roveři – pro děti po dovršení patnácti a šestnácti let. V ČR je největším celostátním občanským sdružením dětí a mládeže, registrováno je více jak 65 tisíc členů, třikrát byl zakázán totalitním systémem, jeho oddíly, ale nikdy

nepřestaly úplně fungovat a vždy se znovu obnovil. Celosvětově sdružuje 25 miliónů chlapců a dívek.

PIONÝR

Dětská Pionýrská organizace, která byla součástí mládežnických organizací / Československého svazu mládeže, dále Socialistického svazu mládeže /, vznikla v roce 1949 jako obdoba sovětské dětské organizace. Základními rysy byla masovost a jednotnost. Současný Pionýr vznikl v době rozpadu jednotné organizace. Jedná se o dobrovolné, demokratické, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých. Zabývá se osvětovou, kulturně výchovnou, charitativní činností a uspokojováním zájmů a potřeb členů sdružení. Svým členům nabízí rozmanité činnosti v různorodých kolektivech prostřednictvím pravidelně celoroční činnosti. V organizaci je zapojeno více jak 30 tisíc dětí, převážně do 18 let.

ČESKÁ TÁBORNICKÁ UNIE, sdružení, které spojuje děti, mládež a dospělé s podobnými zájmy, nejvíce se zabývá trampským hnutím.

DUHA je otevřené sdružení jednotlivců i kolektivu bez ohledu na členství v jiných organizacích. Do svých aktivit zapojují nejen děti a mládež, ale i jiné generace.

HNUTÍ BRONTOSAURUS je nezávislé hnutí, sdružuje děti a mládež se zaměřením na ochranu a tvorbu životního prostředí.

SPORTOVNÍ KLUBY mají velkou tradici. Nejdelší tradici má Sokol, založený Dr. Miroslavem Tyršem v roce 1862. Usiloval o harmonický rozvoj tělesné, duševní i morální stránky osobnosti a zdravého národa. Sokol kromě tělesných cvičení vyvíjel i osvětovou činnost. Současný Sokol organizuje tělovýchovnou činnost s dětmi, mládeží a dospělými. Sportovní kluby u nás registrují asi 250 tisíc dětí.

ORGANIZACE CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ – velmi často pracují s dětmi a mládeží ve volném čase.

Na činnostech s dětmi se zaměřuje např. katolická kongregace / náboženské společenství / řádu salesiánů Dona Boska. Don Bosco se věnoval výchově zanedbaných hochů v Turíně, po smrti byl jmenován patronem mládež. U nás salesiáni zřizují nízkoprahová střediska volného času, ve vlastní škole připravují odborníky pro sociálně pedagogickou činnost.

2.1.3 Volný čas a životní styl

Životní styl je souhrn forem, které jedinec aktivně prosazuje. Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování a jednání. Tyto skutečnosti mohou být posuzovány z hlediska volného času a hospodaření s ním.

„Každý člověk má svůj individuální systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a aktivitou jedince. Z hlediska volného času je možno dělit lidi podle toho jakou hodnotu volnému času přisuzují. Pro některé lidi je největší hodnotou práce, volný čas někdy posuzují jako něco nepatřičného a nesprávného. Plnění povinností chápou jako své jediné životní poslání, často sami sebe přetěžují a nedokáží odpočívat bez výčitek svědomí. Pro jiné lidi jsou podstatnou a nejvýznamnější životní náplní činnosti ve volném čase, osobní koníčky nebo různé zábavy. Pracovní povinnosti chápou jako nutné zlo, snaží se jich co nejrychleji nejsnadněji zbavit a pak se konečně věnovat svým zájmům. Vyhraněné zájmové činnosti se někdy stanou novým povoláním.“ / Pávková, 1999, str. 28 /

Po práci a po vykonání některých dalších nezbytných činností / jako je příprava potravy a její přijímání / zbývá člověku větší nebo menší množství volného času. Většinou je to část dne, týdne a roku, kterou hodnotí velmi kladně. Současná společnost připisuje volnému času velký význam: volný čas pomáhá lidem obnovit pracovní schopnost, může je učinit šťastnějšími nebo naopak nespokojenými, může zvýšit jejich kvalifikaci, může vést mladé lidi i dospělé ke kulturnímu rozvoji a k obohacení osobnosti, ale také ke stagnaci nebo i k činnosti v antisociálně zaměřených skupinách.

Náplň volného času dospělých je v současných historických podmínkách / přes dílčí rozdíly různých zemí, města a venkova, tříd a vrstev, profesionálních skupin i jednotlivců / charakterizována některými společnými znaky. Do popředí se stále více dostávají tyto položky: - využívání prostředků masové komunikace, v první řadě televize, dále rozhlas, novin, časopisů a kina

- sport, příroda, cestování
- manuální činnosti, jako jsou rozmanité řemeslné práce, šití, pletení a zahrádkářství

U dětí a mládeže jsou velké rozdíly v rozsahu volného času podobně jako u dospělých. Mladí lidé jsou – alespoň po určitou část svého vývoje – nadšeni pro sport, cestování, přírodu, rozhlas a televizi, masovou kulturu a zábavu ještě více než jejich rodiče. U mládeže se přitom projevují také rozdíly dané tradiční dělbou práce a zájmů mezi pohlavími: chlapi mají sklon k technice, dívky k šití a četbě. / Čáp, 1983, str. 288, 289, 290 /

Volný čas a životní styl – optimální je uvést do rovnováhy sféru povinností a sféru volného času. Lidé uznávají různé hodnotové orientace. Někteří se zaměřují více na nákup drahého zboží, než na jejich využití ve volném čase. Jiní lidé žijí skromně a ke skromnosti vedou i své děti. Jednání člověka ve volném čase lze posuzovat podle míry aktivity a toho kolik úsilí je ochoten a schopen vynaložit pro splnění svých plánů a tužeb.

Míra aktivity se značně liší. Důležitým ukazatelem životního stylu jsou i sociální interakce, vztahy s lidmi kolem nás, jednotlivci i sociálními skupinami. Z hlediska volného času je významné s kým a v jaké společnosti volný čas převážně prožíváme. Na utváření životního stylu, tedy i způsobu hospodaření s volným časem se významně podílí rodina. Životní styl ovlivňují i další faktory, záleží na vzdělání, mentální úrovni, prostředí, ve kterém se jedinec vyskytuje.

Jedním z cílů výchovy je vychovat člověka, který dokáže se svým volným časem rozumně hospodařit, uvědomuje si jeho životní hodnotu, má pestré a mnohostranné zájmy a také jeden svůj hluboký celoživotní zájem.

„Vychovatel by měl mít k dětem vřelý vztah. Měl by to však být vztah profesionální v dobrém smyslu toho slova. Příliš silné citové vazby, připoutání dítěte k sobě, může způsobit oběma stranám značné komplikace. Dítěti nepomůžeme, někdy i ublížíme. Zkušení vychovatelé vědí, že co nemohou nabídnout všem dětem, nedávají žádnému.“ /Pávková, 1999, str.57 /

2.2 Školní družiny a školní kluby

Školní družiny jsou zařízením, které má v naší republice dlouholetou tradici a plní významnou úlohu na prvním stupni základních škol. Jsou součástí školského / výchovně – vzdělávacího / systému a zabezpečují žákům náplň volného času v době před a mezi školním vyučováním, odpoledne před odchodem domů či do jiných zájmových aktivit. Školní družiny jsou zařízením, kde se děti mladšího školního věku seznamují s možnou škálou zájmových aktivit, s jejich obsahem a formami. Školní družiny mají své poslání v rovině sociální.

Specifičnost práce ve školní družině umožňuje vychovatelkám citlivě a aktuálně reagovat na stavy, nálady i sociální potřeby dětí ve svém oddělení. Významným znakem moderní školní družiny je možnost, aby se děti podílely na tvorbě programu svého oddělení. Účast dětí na tvorbě výchovných programů je výrazným prvkem výchovy mladé generace k demokracii.

Školní družiny mohou být také pomocníkem pro děti při hledání mimoškolní náplně volného času. Školní družiny svou činností přispívají k formování příští generace, jejíž příslušníci mají být přímí a otevření, slušní a odpovědní, vzdělaní a vzděláníchtiví, sebevědomí a rozhodní.

Výchova dětí mladšího školního věku vytváří základní předpoklady pro jejich další rozvoj a dává jim vzdělávací návyky, na kterých budou stavět po celou dobu školní docházky.

Na učitelkách a učitelích na prvním stupni základních škol a stejně tak i na vychovatelkách ve školních družinách v tomto ohledu spočívá značná odpovědnost za výchovu mladé generace.

Školní družina je školským zařízením pro zájmové vzdělávání a je mezi ostatními zařízeními nejčtenější. Výchova je společenský proces, a tedy i výchovu ve školní družině je třeba chápat jako součást nutné společenské reprodukce, nikoli hlídání dětí – tj. pouhou sociální službu.

Práce školní družiny je zcela samostatnou oblastí výchovně – vzdělávací činnosti a řídí se specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času.

Pro funkční činnost školní družiny a zvládnutí jejich úkolů jsou stanoveny podmínky:

1. **personální** / vychovatelka jako odborně vzdělaná osobnost s velkou dávkou empatie, chutí s dětmi pracovat /
2. **materiální** / účelově vybavené prostory kluboven a heren, možnost využívání tělocvičen a sportovišť /
3. **řídící a kontrolní**, pro plnění této podmínky má školní družina oporu v právním vymezení své činnosti i v ustanoveních vztahujících se k činnosti s dětmi

Školní kluby pracují s dětmi středního školního věku, se žáky druhého stupně základní školy. Do školního klubu mohou být z provozních důvodů zařazeni žáci z prvního stupně. Školní kluby vycházejí z charakteristiky této věkové skupiny, z větší samostatnosti dětí a vyhraněnější a specializovanější zájmové činnosti. Plně se uplatňuje princip dobrovolnosti. Na rozdíl od školních družin ustupuje do pozadí funkce sociální. To je pravděpodobně jeden z důvodů, proč školních klubů v současnosti ubývá. Vzhledem k ekonomickým obtížím škol se kluby ruší, čímž se výrazně snižuje možnost ovlivňovat volný čas dětí v období pubescence.

V současné době /podle nové vyhlášky ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání / klub vykonává činnost ve dnech školního vyučování. Klub může vykonávat činnost i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování, a to včetně školních prázdnin. Činnost klubu je určena

přednostně pro žáky druhého stupně základní školy, žáky nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře.

Účastníkem může být i žák prvního stupně základní školy, který není přijat k pravidelné docházce do školní družiny.

O přijetí účastníka k činnosti klubu se rozhoduje na základě písemné přihlášky.

Činnosti školní družiny a školního klubu by bylo vhodné prezentovat v rámci školy i mimo ni vystoupeními na veřejnosti, výstavami žakovské práce a soutěžími.

Školní družina a školní klub využívají pro práci s dětmi vlastní prostory, které svým vybavením odpovídají dětem mladšího a středního školního věku. Veškeré zařízení a vybavení místností pro družinu a klub má odpovídat i estetickým hlediskům, musí být udržované a čisté. Vychovatel vede děti k šetrnému zacházení s vybavením. Součástí vybavení družin a klubů by měly být hry, časopisy, knihy, sportovní náčiní. Pro zájmové a jiné činnosti mohou žáci školních družin a klubů využívat místností školy a přilehlé prostory / tělocvičnu, hřiště, školní dílny, pozemky, kuchyňku /.

Častým vybavením některých zařízení jsou televizory a další audiovizuální technika, pasivní sledování však není pro děti vhodnou činností. Naopak práce s výpočetní technikou rozšiřuje a prohlubuje znalosti dětí.

2.2.1 Druhy a obsah činností ve školní družině a ve školním klubu

Den dítěte můžeme zjednodušeně rozdělit na tři časové úseky: **dobu tzv. pracovní** / tj. doba, kterou dítě stráví ve škole při vyučování a přípravou na vyučování /, **dobu mimopracovní** /doba, kterou jedinec potřebuje na regeneraci sil a nezbytné životní úkony – jídlo, spánek, hygiena, ale u dítěte také doba, kdy je objektem sociálních služeb / a **dobu tzv. volného času** zjednodušeně charakterizovanou jako oblast, kdy dítě se může věnovat svým činnostem podle svobodné volby.

Když rodiče na začátku školního roku přihlásí dítě do školní družiny, je pro ně doba zde strávená na hranici mezi dobou volného času a mimopracovní. Rodiče přihlašují dítě do družiny především ze sociálních důvodů, aby bylo pod dozorem po školním vyučování v době než odejde domů.

Prvotním požadavkem rodičů na družinu je bezprostřední naplňování volného času jejich dětí, tj. **výchova ve volném čase**. Školní družina slouží k výchově, vzdělávání a rekreaci žáků.

Činnost školní družiny a školního klubu navazuje specifickým způsobem na vzdělávací činnost základní školy. Není však přímým pokračováním vyučování, ani je nenahrazuje. Týdenní a denní rozvrh činností je sestaven tak, aby vyhovoval požadavkům duševní hygieny / střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinku, organizovaných a spontánních činností apod./ Zároveň musí režim vytvářet dobré podmínky pro uskutečňování výchovných záměrů pedagogů. Přitom je nezbytné, aby vyhovoval i potřebám a zájmům dětí a respektoval jejich věkové zvláštnosti. Ve školní družině a školním klubu se uskutečňují činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, společensky prospěšné a příprava na vyučování. / Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2001, str.120 /

1. **Odpočinkové činnosti** mají odstranit únavu. Do denního režimu se zařazují nejčastěji po obědě, dále dle potřeby kdykoli během dne. Klid může být na lůžku či lehátku, tuto funkci mohou ale také plnit stolní či námětové hry nebo jiné klidné zájmové činnosti, poslech předčítání apod.
2. **Rekreační činnosti** slouží k regeneraci sil, převažuje v nich aktivní odpočinek s náročnějšími pohybovými, sportovními, turistickými nebo manuálními prvky. Hry a spontánní činnosti mohou být rušnější, což nelze vždy považovat za nekázeň.
3. **Zájmové činnosti** rozvíjejí osobnost dítěte. Umožňují dětem nejen seberealizaci / popř. také kompenzaci možných školních neúspěchů /, ale i další poznávání a rozvoj pohybových dovedností. Mohou být zařazeny jako činnost skupinová nebo individuální, jako organizovaná nebo spontánní aktivita. Nenaplněnost volného času žáci kompenzují náhražkovými činnostmi virtuální reality, gamblerstvím nebo agresivitou či destrukcí okolí.
4. **Příprava na vyučování** –zahrnuje okruh činností související s plněním školních povinností, není však legislativně stanovena jako povinná činnost školních družin a školních klubů. Může mít několik forem např.: vypracovávání domácích úkolů se souhlasem rodičů / nikoli před 15. hodinou /, zábavné procvičování učiva formou didaktických her / včetně řešení problémů /, upevňování poznatků při vycházkách, získávání dalších poznatků při praktických činnostech, práce s knihou, časopisy a počítači.

Na aktivitách spojených s přípravou na vyučování, vypracovávání domácích úkolů mohou podle podmínek a typů škol spolupracovat i učitelé.

Z časových důvodů není možné zařadit všechny druhy činností v průběhu jednoho odpoledne. Činnosti se také prolínají, např. při rekreační činnosti se často objevují prvky zájmových či společensky prospěšných aktivit / např.pozorování přírody a její ochrana při rekreačních či pohybových hrách venku/. Odpočinkové a rekreační činnosti by však neměly chybět.

2.2.2 Provoz školních družin a školních klubů

Školní družiny a školní kluby pracují jako součást školy, pak je řídí ředitel školy. Vychovatelé jsou členy pedagogické rady školy. Školní družiny a školní kluby mohou pracovat jako samostatná zařízení, v čele stojí ředitel, poradním orgánem je pedagogická rada složená z vychovatelů. Ředitelé vydávají vnitřní řád, který určuje pravidla provozu školní družiny a klubu.

/Činnost ŠD podle nové vyhlášky ze dne 9. února 2005 – o zájmovém vzdělávání /

Družina poskytuje zájmové vzdělávání žákům jedné školy nebo několika škol. Vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách. Po projednání se zřizovatelem může ředitel přerušit činnost družiny v době školních prázdnin. Družina může vykonávat činnost pro účastníky, nebo účastníky a jejich zákonné zástupce, i ve dnech pracovního volna. Družina organizuje zájmové vzdělávání především pro účastníky přihlášené k pravidelné denní docházce.

Činnost družiny je určena přednostně pro žáky prvního stupně základní školy. K pravidelné docházce mohou být přijati i žáci druhého stupně základní školy, žáci nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře, pokud nejsou přijati k činnosti klubu.

Činností vykonávaných školní družinou ve dnech školního vyučování i o prázdninách a ve dnech volna se mohou účastnit i žáci, kteří nejsou přijati k pravidelné denní docházce do družiny.

O přijetí účastníky školní družiny se rozhoduje na základě písemné přihlášky, její součástí je písemné sdělení zákonných zástupců účastníka o rozsahu docházky a způsobu odchodu účastníka z družiny.

Organizace činnosti družiny

Účastníci pravidelné docházky do družiny se zařazují do oddělení. Oddělení se naplňují nejvýše do počtu 30 účastníků. Je-li oddělení tvořeno pouze žáky se zdravotním postižením, je počet žáků v oddělení shodný s počtem žáků ve třídě školy samostatně zřízené pro tyto žáky podle zvláštního předpisu. / **vyhláška č.73 / 2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků studentů se speciálními potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných /**

V oddělení lze individuálně integrovat nejvýše 5 účastníků se zdravotním postižením. Ředitel stanoví nejvyšší počet účastníků na 1 pedagogického pracovníky s ohledem na druh vykonávané činnosti účastníků, zejména s ohledem na jejich bezpečnost.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta Pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2005

IVANA PEŠŤÁKOVÁ

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro učitele MŠ a výchovné pracovníky

Kód oboru: 7506R010

Název bakalářské práce:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ VE ŠKOLNÍCH DRUŽINÁCH
LEISURE TIME OF CHILDREN IN SCHOOL NURSERY
CENTERS

Autor:

Ivana Pešřáková

Purkyňova 709

54401 Dvůr Králové n/L

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Pávková

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
60	0	13	0	11	5 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

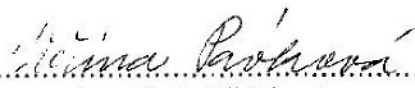
Ve Dvoře Králové nad Labem – 30.11.2006

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

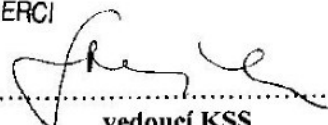
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: **Ivana Pešťáková**
adresa: **Purkyňova 709, 544 01 Dvůr Králové nad Labem**
Bc. studijní program: **Předškolní a mimoškolní pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název BP: **VOLNÝ ČAS DĚTÍ VE ŠKOLNÍCH DRUŽINÁCH**
Název BP v angličtině: **LEISURE TIME OF CHILDREN IN SCHOOL NURSERY CENTERS**
Vedoucí práce: **PhDr. Jiřina Pávková**
Termín odevzdání: **31. března 2004**
V Liberci dne

vedoucí bakalářské práce

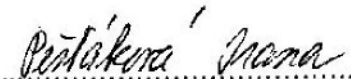

děkan FP TUL

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
fakulta pedagogická
Hájkova 6
461 17 LIBEREC

vedoucí KSS

Převzal (student):

Datum:

Podpis:

Charakteristika práce:

BP se zabývá volným časem dětí mladšího školního věku ve školních družinách ve městě a na vesnici.

Cíl práce :

Cílem je analýza volného času dětí ve školních družinách v rámci základních škol ve městě i na vesnici..

Předpoklad práce:

Předpokladem je praktická znalost volného času dětí ve školních družinách ve vybraných školách ve městě i na vesnici.

Hlavní použité metody:

Nestandardizovaný dotazník z oblasti volného času dětí ŠD.

Názory dětí, rodičů a vychovatelů.

Rozbor a srovnávání získané dokumentace.

Základní literatura:

PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 232 s ISBN 80-7178 295-5

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č.121/1200 Sb. O právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci / TUL / nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL., v tomto případě má TUL právo ode mne vyžadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Datum: 30. 7. 2005

Podpis: Ivana Pešťáková

Děkuji PhDr. Jiřině Pávkové za pečlivé vedení a cenné připomínky k mé bakalářské práci.

Název BP: VOLNÝ ČAS DĚTÍ VE ŠKOLNÍCH DRUŽINÁCH

Název BP v angličtině: LEISURE TIME OF CHILDREN IN SCHOOL NURSERY CENTERS

Jméno a příjmení autora: Ivana Pešťáková

Akademický rok odevzdání BP: 2006 – 2007

Vedoucí BP: PhDr. Jiřina Pávková

Resumé

Bakalářská práce se zabývala volným časem dětí ve školních družinách a vycházela ze současného stavu školních družin na základních školách. Jejím cílem bylo analyzovat volný čas dětí ve školních družinách v rámci základních škol v daném městě. Cíl práce se podařilo splnit. Práci tvořila teoretická a praktická část. Teoretická část zpracovávala a pomocí odborné literatury objasňovala problematiku volného času a použité metody. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníku názory rodičů na činnost školních družin. Pomocí rozhovorů a metody pozorování názory dětí a vztahy mezi paní vychovatelkou a dětmi i vzájemné vztahy mezi dětmi. Výsledky ukazovaly na dobrou spolupráci rodičů a školních družin i na pěkné vztahy mezi vychovatelkami a dětmi. Přinesly zajímavý poznatek, že paní vychovatelky si s dětmi povídaly a uměly naslouchat. Ukazovaly i na navrhovaná opatření, která měla prohlubovat spolupráci s dalšími školními družinami, dalšími subjekty zabývajícími se volným časem dětí. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice by bylo možné považovat zjištění, že činnost v současných školních družinách pomáhá všestranně rozvíjet dětskou osobnost.

Summary

The Bachelor work dealt with free time of children in after-school care centres and went from present situation in after-school care centres at basic schools. The aim was to analyse free time of children in these centres in a given town. The aim of the work was fulfilled.

The work consisted of a theoretical and a practical part. The theoretical part compiled the matter of free time and used methods with the help of special literature. The practical part investigated the parents' attitude to the work of after-school care centres by means of a questionnaire, children's opinions by means of dialogues and observation, and relationship between the governess and children and between children themselves. The outcome showed variety in spending free time in present after-school care centres, good cooperation between parents and the centres and nice relationship between governesses and children. It brought an interesting piece of knowledge that governesses chatted with children and were able to listen to them. It was suggested that new arrangements should be made to deepen cooperation with other after-school care centres and other centres dealing with children's free time.

The main contribution of the work can be the finding that activities in present after-school care centres help to develop child's personality.

2.2.3 Funkce školních družin a školních klubů

Školní družiny a školní kluby mají předpoklady k pravidelnému a každodennímu pedagogickému ovlivňování volného času žáků, neboť vychovatelé:

- Jsou se žáky v každodenním styku
- Mohou působit na většinu žáků bez ohledu na sociální postavení rodiny
- Mají možnost pravidelného kontaktu s rodiči
- Pro své výchovné působení v době mimo vyučování mají vhodnou kvalifikaci
- Jsou členy pedagogické rady, spolupracují s vedením školy a ostatními pedagogy

Výhodou je i blízkost školy a bydliště žáků i postavení školy jako koordinátora zájmové činnosti v místě působnosti. Prostředí školy je žákům důvěrně známé a poskytuje možnosti k realizaci všech typů činností ve volném čase / odpočinek, rekreace, zájmová činnost, společensky prospěšná činnost / i přípravy na vyučování.

Přesto, že školní družiny a školní kluby jsou většinou organickou součástí školy a plní stejné funkce, jsou v jejich zaměření specifické rozdíly, které vyplývají z věkových odlišností žáků 1. a 2. stupně základní školy.

Funkce jsou:

1. výchovně – vzdělávací
2. zdravotní
3. sociální

Sociální funkce školních klubů v porovnání se školními družinami ustupuje poněkud do pozadí. Žáci vyšších tříd jsou již poměrně samostatní, mají řadu povinností uložených rodiči a více možností k samostatnému využívání volného času mimo školu. Zatímco pravidelná docházka menších dětí do školní družiny je mnohdy nutností danou potřebou zajistit základní péči a dozor o dítě, školní kluby naopak pracují zásadně na principu dobrovolné docházky žáků.

Náplň činností ve školním klubu by měla být natolik pestrá, aby si každý žák mohl vybrat činnosti podle svých přání. Školní kluby v porovnání se školními družinami poskytují více volnosti a samostatnosti v souladu s respektováním věkových zvláštností.

Zpracování a zachování jednotného režimu dne pro všechny žáky není možné, protože mají odlišný rozvrh hodin i různou míru účasti v zájmových činnostech mimo školu. Tomu se musí časový rozvrh činností přizpůsobovat. / Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2001, str.119, 120 /

Výchovná funkce

Na tuto funkci

je kladen zvlášť velký důraz. Prostřednictvím pestrých a zajímavých činností se děti motivují k hodnotnému využívání volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností i návyků a tím i k rozvoji poznávacích procesů a k celoživotnímu vzdělávání.

Na základě praktických činností a zkušeností si mladí lidé vytvářejí vlastní názor na život a na svět.

Zdravotní funkce

Zdravotní funkci plní instituce pro výchovu mimo vyučování zejména tím, že přispívají k usměrňování režimu dne tak, aby podporoval zdravý tělesný a duševní vývoj dětí a mládeže. To spočívá ve střídání činností různého charakteru / duševní a tělesné činnosti, práce a odpočinku, činností organizovaných a spontánních /.Zvlášť velký zdravotní význam má podněcování a poskytování příležitostí k vydatnému pohybu na čerstvém vzduchu. Tělovýchovné a sportovní činnosti ve volném čase kompenzují dlouhé sezení při vyučování a jsou pro zdraví dětí nezbytné.

2.2.4 Spolupráce vychovatelek školní družiny s učiteli a rodiči

Na výchově se podílí rodina, škola v rámci vyučování i zařízení pro výchovu mimo vyučování. Přes určité odlišnosti však mají společný obecný cíl – rozvoj osobnosti dítěte s přihlédnutím k individuálním zvláštnostem každého jedince. Předpokladem úspěšného plnění stanovených výchovných úkolů jsou pozitivní vztahy mezi prostředími, ve kterém děti žijí. Spolupráce učitelů s vychovatelkami předpokládá, že obě strany jsou dobře informovány o charakteru výchovné práce ve vyučování i ve školní družině. Obě oblasti pedagogického působení jsou stejně náročné a významné, využívají však rozmanitých pedagogických prostředků. Podmínkou úspěšné spolupráce je vzájemný respekt. V běžné pedagogické praxi se spolupráce učitelů a vychovatelek odehrává na různých úrovních. Nejvíce příležitostí poskytuje doba, kdy učitel předává děti vychovatelce. Přes časové omezení je zde možnost, aby učitel podal vychovatelce alespoň základní informace o dětech.

/např., že děti jsou dnes po Tv unavené, že měli prověrku z českého jazyka, byli u lékaře, jsou po nemoci, důležitá je informace, že některý žák měl problémy s učivem – nová látka, nepodařené cvičení – lítost, zamlklost, že se kluci poprali a mnoho dalších informací, které učitel považuje za důležité sdělit vychovatelce při předávání dětí.... /

Vychovatelka informuje učitele o zájmové orientaci dětí, specifických schopnostech, úspěších i neúspěších v oblasti volnočasových aktivit, o závažných výchovných situacích a jejich řešení, o úrovni vědomostí a dovedností v souvislosti s přípravou na vyučování.

Za velmi důležitou je nutno považovat spolupráci vychovatelek ŠD s rodiči a dalšími rodinnými příslušníky.

Je běžné, že v různých prostředích se dítě chová odlišně. Jinak se chová doma, jinak při vyučování a jinak ve ŠD.

Úroveň vztahu mezi vychovatelkami ŠD a rodiči závisí na způsobech jednání a postojích obou zúčastněných stran.

Vychovatelky jako profesionálky v oblasti výchova mimo vyučování musí umět informovat rodiče o svých výchovných záměrech, přesvědčit je o správnosti svých postojů. Zároveň však jsou ochotné přijmout informace od rodičů, zvažovat je a eventuálně korigovat své výchovné postupy.

Podmínkou úspěchu při jednání s rodiči je pedagogický takt. Informace o dítěti zahrnují pozitivní i negativní poznatky. Nesprávné je zaměření pouze na nedostatky dítěte. Kritika musí být podaná taktně, slušně, s jasným cílem zlepšit současný stav. Partnerský vztah předpokládá dialog, právo účastníků sdělit i být slyšen.

Formy spolupráce mezi vychovateli a rodiči jsou rozmanité. Mezi klasické a dlouhodobě ověřené formy patří:

- Individuální rozhovory
- Telefonické rozhovory
- Písemné kontakty
- Třídní schůzky

Pro skutečně partnerskou spolupráci vychovatelek a rodičů jsou žádoucí i méně tradiční formy spolupráce. Jejich cílem je navázat neformální, přátelské vztahy, poznat se navzájem při společných činnostech, získat vzájemnou důvěru, rozšířit možnosti spolupráce. K těmto netradičním formám spolupráce patří:

- Dny otevřených dveří
- Umožnění přítomnosti rodičů ve ŠD v libovolné době
- Účast rodičů na výchovných činnostech
- Možnost, aby rodiče ovlivňovali program ŠD
- Podíl rodičů na vedení vybraných činností s využitím jejich kvalifikace nebo zájmové orientace
- Společné činnosti rodičů i dětí / tělovýchovné aktivity, výuka cizích jazyků, hra na hudební nástroje, soutěže rodinných týmů
- Společenská setkání / večírky, výlety, čaje, táboráky, karnevaly, besídky, akademie, zájezdy, sportovní soutěže.../

Vhodné je využít všech možností ke vzájemnému sblížení rodičů, pedagogů a dětí. / B. Hájek, 2003, str.72,73 /.

2.2.5 Vztah mezi zájmovými kroužky a školní družinou

Pravidelná zájmová činnost má obohacovat osobnost dítěte, vytvářet návyky na budoucí naplňování volného času různými zájmovými aktivitami atd. Počet kroužků, které školy svým žákům nabízejí, se rok od roku zvyšuje – a to je chvályhodná skutečnost. Rodiče nabídku vítají. Účast dítěte v kroužcích je chápána jako jistá forma prevence sociálně patologických jevů.

Kroužky narušují rozvrh ŠD

Do kroužků přihlašují rodiče své děti především z 1. stupně, u starších dětí je již zřejmý výraznější odklon od pravidelné organizované činnosti. Tyto děti mnohdy dávají přednost neorganizovaným spontánním aktivitám. Školní kroužky z pohledu rodičů i žáků mají řadu předností – jsou většinou v budově školy a děti nemusí nikam přecházet, vedou je učitelé, které děti znají a kteří provedou nábor mezi svými žáky snadněji než vedoucí kroužků jiných subjektů.

Škola nabízí kroužky i pro děti prvního stupně, ale většina těchto dětí je přihlášena k pravidelné návštěvě školní družiny. A nyní vstupuje do tak již nabitého či roztržitého rozvrhu školní družiny další rušivý prvek – odchody a příchody dětí do kroužků školy, které vedou převážně učitelé. Doba kroužků se jen výjimečně stanovuje s ohledem na plánovanou skladbu zaměstnání školní družiny, většinou se vychází vstříc učitelům, aby kroužky navazovaly na jejich rozvrh.

V důsledku toho pak školní družina v některý den nemůže realizovat náročnější zájmové činnosti či dokonce kvůli odchodům a návratům dětí z kroužků nemůže celé odpoledne chodit ven.

Konkurenční prostředí

Problémů vyvstává celá řada a je záhodno hledat jejich řešení. O zájmovou činnost ve škole budou mít rodiče i nadále zájem. Pokud se družina nemá stát pouze distributorem dětí do jiných aktivit, musí do tohoto konkurenčního prostředí vstoupit. Ano, již zde nastává silná konkurence – dětí ubývá a subjektů nabízejících volnočasové aktivity nikoliv. Čím mohou školní družiny konkurovat školním kroužkům? Jedině a pouze kvalitou své činnosti. Podíváme-li se na zájmové činnosti, které ve své týdenní skladbě družiny plánují, pak převažují výtvarné či rukodělné činnosti, tělovýchovné a pohybové aktivity a výjimečně vaření, pěvecké a hudební činnosti. Neplatí to samozřejmě ve všech ŠD. Oddělení školních družin jsou sestavována plošně dle tříd či dle rozvrhů, nikoliv dle zájmového zaměření dětí, jejich vyspělosti či dalších kvalitativních znaků. Proto i zájmová činnost je spíše všeobecná, bez výraznějšího zaměření k rozvíjení individuálních dispozic jednotlivých žáků. Mnozí rodiče chápou obsah činnosti školní družiny spíše jako sociální službu, týkající se bezprostředního naplňování volného času dětí.

Některé školní družiny s podporou vedení školy úspěšně zavedly jedno odpoledne v týdnu jako tzv. den zájmových činností. Děti nejsou ve svých odděleních, ale dle svého zájmu jsou rozděleny do kroužků / skupin/, které vedou vychovatelky. Tento organizačně a provozně složitější model samozřejmě předpokládá vyrovnanou oblibu všech vychovatelek a jejich různorodé profesní specializace. Družina se nevyhýbá ani spolupráci rodičů či prarodičů, kteří vedou činnost odborně a vychovatelka ji garantuje pedagogicky.

Další možností je ustavení kroužků školní družiny, které mohou vést vychovatelky/ v rámci svého úvazku, či další zaměstnanci školy/, ale i jiní spolupracovníci z řad rodičů, členů zájmových společenských organizací. Úspěšným příkladem je vychovatelka, která spojila výtvarné činnosti se základy angličtiny a vede výtvarný kroužek v angličtině. Další osoby mimo okruh pedagogů školy zúčastněné na vedení zájmových kroužků přinášejí nové podněty, rozšiřují dětem sociální kompetence, zvyšují prestiž činností školní družiny. Musí však doložitelně splňovat podmínky pro pedagogické pracovníky / zdravotní stav a bezúhonnost /.

Každá z vychovatelek v rámci své předchozí odborné přípravy má zájmovou specializaci – výtvarné činnosti, tělovýchovu, hudbu, dramatickou výchovu apod. Tím by měla mít předpoklady pro kvalifikované vedení kroužků.

Zůstává otázkou, zda předchozí specializační příprava vychovatelky odpovídá stávajícímu zájmu dětí, zda se umí ona sama prosadit v rámci školní družiny a školní družina jako celek v rámci školy. A především, zda vychovatelky mají chuť překonávat všechny vyjmenované nástrahy a chtějí zaujmout místo na onom pomyslném trhu volného času, do kterého ať chtějí či nechtějí, jsou vtahovány.

Nelze totiž jen čekat, až celou zájmovou oblast ve škole iniciativně převeze někdo jiný a školní družina se stane skutečně jen sociální službou distribuující děti do jiných aktivit. Vychovatelky by měly za podpory vedení školy vytvořit a garantovat vlastní nabídku kvalitních zájmových aktivit, které by doplňovaly výchovně vzdělávací činnost družiny, byly zajímavé pro žáky a vytvářely u rodičů pocit kvalitně naplněného volného času jejich dětí.

Důležitá je také prezentace činností ŠD mezi učiteli a rodiči, např. formou různých společných soutěží, besídek a dalších vystoupení, na kterých děti prezentují své dovednosti získané ve ŠD.

Vychovatelky školních družin se v rámci zkvalitnění své práce, v oboru své specializace stále více zapojují do programu celoživotního vzdělávání, získávají nové poznatky, které uplatňují při práci s dětmi.

2.2. 6 Režim dne ve školní družině

Časové rozvržení a uspořádání činností ve ŠD se řídí požadavky psychohygieny. Je takové, aby podporovalo zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj dítěte. V tomto ohledu kromě správně sestaveného časového režimu hraje roli i prostředí, které odpovídá hygienickým, estetickým a pedagogickým požadavkům. Při sestavování režimu dne i hygienickým, estetickým a pedagogickým požadavkům. Při sestavování režimu dne i týdne či roku je nezbytné přihlížet k biorytmům člověka, ke křivce výkonnosti.

Z hlediska výkonnosti jsou efektivní dopolední hodiny / 9. – 11. hodina /, odpolední doba / 15., 17. hodina /, druhý a čtvrtý den v týdnu, v průběhu školního roku doba uprostřed klasifikačního období a nepředcházející či nenásledující po obdobích, která děti rozptylují. Požadavkům psychohygieny nelze vždy plně vyhovět, je však správné se jimi řídit, pokud je to možné.

Při práci vychovatelek ve ŠD je významné, že působí na děti v době zvýšené únavy po vyučování, prokazatelně snížené psychické aktivity a menší výkonnosti. V této době se projevuje zvýšená potřeba pohybu jako kompenzace dlouhého sezení při vyučování. Psychická únava se často u dětí projevuje zvýšenou až překotnou pohybovou aktivitou. Odolnost proti únavě souvisí s věkovými a individuálními zvláštnostmi. Děti mladšího školního věku jsou snadno unavitelné, ale své síly rychle regenerují. Také rozdíly mezi dětmi jsou značné. Při plánování činností tedy vychovatelka vychází z obecných pedagogicko – psychologických poznatků, z konkrétních podmínek ŠD i ze znalosti individuálních zvláštností dětí.

- Pokud je v provozu ranní družina, jsou zařazovány klidné a nenáročné činnosti odpočinkového zaměření, které probíhají spíše individuální formou.
- Po vyučování a po obědě dochází k velkému poklesu výkonnosti, také zde jsou vhodné fyzicky i psychicky nenáročné činnosti odpočinkového charakteru. Doba i způsob odpočinku se řídí potřebami dětí.
- Po době klidného odpočinku následují činnosti zaměřené na pohybovou rekreaci. Vydání pohybové aktivity nejlépe venku nesmějí v režimu ŠD chybět. Je to vhodná kompenzace dopoledního sedavého zaměstnání. Pohybové rekreační aktivity zahrnují složku organizovanou i spontánní. Spontánní pohyb je projevem potřeb dítěte mladšího školního věku.
- Doba mezi 15. a 17. hodinou je vhodná pro náročnější činnosti, např. pro přípravu na vyučování nebo systematictější zájmové činnosti.

Pokud děti zůstávají ve ŠD v pozdních odpoledních či podvečerních hodinách, je opět vhodné zařazovat odpočinkové a rekreační činnosti spíše spontánního charakteru podle vlastní volby dětí.

Jednotlivé druhy činností se navzájem prolínají.

3 Praktická část – průzkum

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je zjistit, jaké možnosti využití volného času dětí nabízejí základní školy, zejména školní družiny ve městě Dvůr Králové nad Labem. Výsledkem průzkumu bude ucelený přehled nabídky volnočasových aktivit dětí ve školních družinách, ve vybraných školách a ve vybraném městě.

3.2 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaným vzorkem byla oddělení školních družin základních škol ve Dvoře Králové nad Labem. Město Dvůr Králové nad Labem se rozkládá na obou březích řeky Labe uprostřed Královédvorské kotliny.

Současný Dvůr Králové nad Labem je přirozeným kulturním, společenským i turistickým centrem regionu, které návštěvníkům nabízí vedle řady pamětihodností a kulturních i sportovních zařízení například i návštěvu Dnů R.A.Dvorského, Dnů spolků či návštěvu zoologické zahrady. Ta se díky svému zaměření, Safari, svými pavilony Ptačí svět a Vodní světy nebo galerií s Buriánovými obrazy stala turisticky vyhledávaným místem. Zoologickou zahradu také často navštěvují děti se školní družinou v rámci různých přírodovědných soutěží, nebo akcí pořádaných Vě ZOO.

Školní družiny, jsou zařízením, které má v naší republice dlouholetou tradici a plní významnou úlohu na prvním stupni základních škol. Jsou součástí školského / výchovně – vzdělávacího / systému a zabezpečují žákům náplň volného času v době před a mezi školním vyučováním, odpoledne před odchodem domů či do jiných zájmových aktivit. Školní družiny jsou zařízením, kde se děti mladšího školního věku seznamují s možnou škálou zájmových aktivit, s jejich obsahem a formami. Nabídkou různých možných činností aktivizují děti, prohlubují jejich školní znalosti, zájmovými činnostmi rozvíjejí jejich osobnost a zdokonalují jejich sociální kompetence / dovednosti /.

Školní družiny mají své poslání také v rovině sociální.

Specifičnost práce ve školní družině umožňuje vychovatelkám citlivě a aktuálně reagovat na stavy, nálady i sociální potřeby dětí ve svém oddělení. Program školní družiny koncipovaný bez závazných témat a programů umožňuje, aby vychovatelka s dětmi plánovala a realizovala takové činnosti, které děti nejen zaujmou, ale mohou jim i pomoci naplňovat jejich potřebu úspěchu, kladného hodnocení, citové odezvy, poznání atd.

S proměnou základních škol, jak je popsána v **Bílé knize o vzdělávání**, je spojena také obsahová transformace pojetí družiny jako součásti základní školy. Významným znakem moderní družiny je možnost, aby se děti podílely na tvorbě programu svého oddělení. Účast dětí na tvorbě výchovných programů je výrazným prvkem výchovy mladé generace k demokracii.

Školní družiny mohou být také pomocníkem pro děti při hledání mimoškolní náplně volného času. Spoluprací s domy dětí a mládeže, sportovními kluby či kulturními zařízeními mohou vychovatelky najít další vhodné formy využívání volného času dětí.

Školní družiny svou činností přispívají k formování příští generace, jejíž příslušníci mají být přímí a otevření, slušní a odpovědní, vzdělaní a vzděláníchtiví, sebevědomí a rozhodní. Výchova dětí mladšího školního věku vytváří základní předpoklady pro jejich další rozvoj a dává jim vzdělávací návyky , na kterých budou stavět po celou dobu školní docházky.
/Hájek, Pávková a kolektiv, 2003, str.9, 10 /

Vzorek zkoumaných škol

Základní školy se školními družinami ve Dvoře Králové nad Labem.

Průzkum byl prováděn na čtyřech základních školách, školy jsem si rozdělila podle umístění ve městě:

1. Základní škola vedle pošty, v budově, kde je zároveň umístěna ZUŠ
2. Základní škola, sousedící s první uvedenou je pojmenovaná podle místního parku
3. Základní škola umístěná pod ZOO je zaměřená na sportovní aktivity žáků, je to jediná nově postavená škola ve Dvoře Králové nad Labem
4. Základní škola, která prošla v posledním volebním období nákladnou rekonstrukcí a u níž byla vybudována nová tělocvična je v okrajové části města – pod nemocnicí

Na jednotlivých školách jsem jednala s řediteli škol, s paní vychovatelkami, s dětmi a zprostředkovaně / prostřednictvím dotazníků/, s rodiči žáků.

Přehled kontaktů: Tabulka č.1

Škola	Počet vychovatelů	Počet dětí	Počet rodičů	Počet vedoucích pracovníků
1.	2	52	20	1
2.	3	60	26	1
3.	2	44	15	1
4.	1	28	10	1
Celkem na všech zkoumaných školách	8	184	71	4

3.3 Stanovení předpokladů

- 1.** Lze předpokládat, že každá základní škola nabízí dětem pestré využití volného času formou zájmových útvarů.
- 2.** Lze předpokládat, že jednotlivé školy se snaží pravidelně spolupracovat i s jinými organizacemi a podílet se na plnohodnotném využívání volného času dětí.
- 3.** Lze předpokládat, že další subjekty pracující s dětmi a mládeží nabízejí pro využití volného času pravidelnou a příležitostnou zájmovou činnost.

3.4 Průběh průzkumu

Průzkum probíhal v několika etapách:

- Získala jsem adresný soubor všech škol ve městě.
- Ředitele škol jsem požádala o souhlas s průzkumem.
- V městské knihovně a v městských novinách jsem získala přehled o dalších volnočasových aktivitách školních družin jednotlivých škol.
- Nejvíce informací o práci s dětmi jsem získala pozorováním vztahů mezi vychovatelkou a dětmi, rozhovory s dětmi, s vychovatelkami i s řediteli.
- Pro pozorování jsem měla připravený záznamový arch, kam jsem si zaznamenávala jak děti s paní vychovatelkou komunikovaly, jak se chovaly, jaká byla atmosféra v dané školní družině, jaké byly vztahy i mezi dětmi.
- Při rozhovorech mi vedoucí pracovníci, paní vychovatelky i děti odpovídali na otázky, které jsem měla připravené.

Návštěvy školních družin byly předem telefonicky domluveny. Činnost byla zjišťována v odpoledních hodinách od pondělí do pátku, společnými návštěvami s dětmi v tělocvičnách, v městské knihovně a vyhledáváním informací v městských novinách. Snazší bylo oslovit jednotlivé zástupce škol v době pravidelné činnosti, než zdlouhavě vysvětlovat důvody získávání informací po telefonu.

Získané údaje jsem zpracovala pomocí přehledů, tabulek a grafů.

V průběhu průzkumu jsem využila zkušeností ze své práce učitelky 1.stupně. Pracuji na základní škole, kde je celkem 400 žáků a ŠD funguje pro 1.stupeň. Na 1. stupni jsou 2 oddělení ŠD a jedno oddělení pro specializované třídy, které jsou na naší škole.. Žáci jsou rozdělení podle ročníků, aby se nestalo, že v jednom oddělení jsou velké věkové rozdíly mezi dětmi. V takovém případě se domnívám, že práce paní vychovatelky je zvláště náročná. Naše školní družiny jsou poměrně malé, škola je stará budova, která se postupně modernizuje. / Je to bývalý městský úřad. /

I když se na vybavení tříd a celkovou modernizaci školy vynakládá ročně velká částka peněz, stále nezbývá dost financí na pokrytí požadavků ze strany paní vychovatelek. Nejenom na vybavení školních družin, ale i na další vzdělávání učitelů i vychovatelů vynakládá škola nemalé finance. Naše škola se přihlásila k programu Tvořivá škola a zpracovává podle ní i ŠVP. Paní učitelky i paní vychovatelky ŠD absolvovaly semináře a různé tvořivé bloky na další zkvalitnění výuky, zkvalitnění práce s dětmi.

Prostory ŠD jsou světlé, veselé a ve ŠD pro 3. ročník mají počítač. Všechna oddělení mohou využívat školní zahradu, která se v současné době modernizuje / houpačky, prolézačky, lavičky a malý domeček/. Vše, co pomáhá dětem tvořivě prožít volný čas a dává jim dostatečný prostor k rozvíjení jejich fantazie při hrách.

Pokud sleduji jednotlivá oddělení ŠD, nelíší se pouze prostory a vybavením, ale ŠD tak jako třídu „dělá“ osobnost vychovatele – učitele.

Paní vychovatelky v přízemí se věnují více sportovní a výtvarné činnosti, ve specializovaných třídách více pracovní činnosti – vystřihování, vyšívání a méně času / z mého pohledu/ zpívání, hudebním hrám a celkově rozvíjení hudebního cítění vůbec.

Za dobu mého působení na této škole /10 let / jsem spolupracovala s několika paní vychovatelkami a s rodiči svých žáků. Pokud bych hodnotila přístup paní vychovatelek k dětem, jejich činnost, spolupráci se mnou – tř. uč. a spolupráci s rodiči, jsem nejvíce spokojena a domnívám se, že i děti se současnou paní vychovatelkou mých žáků. Paní vychovatelka nastoupila na školu v loňském školním roce. Má velice pěkný přístup k dětem, je milá a trpělivá. Na děti nekřičí, nezvyšuje zbytečně hlas, problémy s chováním řeší nejdříve domluvou, povídáním s dětmi v kroužku. Dává jim prostor, aby vyjádřily svůj názor, zaujaly určitý postoj k problému / zlobení, ubližování, nadávání, ničení věcí.../ Stejným způsobem se snažím řešit problémy ve třídě i já a tento způsob se mi ve většině případů osvědčil.

Pokud se problém opakuje – hovoříme o něm s paní vychovatelkou, snažíme se ho společně řešit a pomoci dítěti, které má problém. Následně i s rodiči žáka. Rodiče jsou informováni při vyzvedávání žáka ze ŠD, písemnou formou, individuálním pohovorem, nebo na třídních schůzkách.

Pokud paní vychovatelka nemůže ten den mluvit s rodiči žáka, napíše zprávu do notýsku. Dále už záleží na rodičích jaký zaujmou postoj. Většinou se setkáváme s tím, že rodiče dítěti domlouvají, ale jsou i takové případy, kdy se snaží dítě omlouvat a přesouvat vinu na někoho jiného. Leckdy přechází jejich omlouvání tak daleko, že se snaží „domlouvat“ paní vychovatelce, přesvědčovat ji, že by měla být více trpělivá, že problém je v podstatě v ní nikoliv v dítěti.

Rodiče, kteří si vyzvedávají děti, tak se setkávají s paní vychovatelkou denně a jsou více informováni o každodenním chování svého dítěte a mají přehled o činnosti ŠD.

Všichni rodiče se mohou informovat dle zájmu ve vestibulu školy, kde jsou nástěnky s přehledy akcí jednotlivých oddělení ŠD, plánované akce, ukázky z činnosti ŠD – výrobky, fotografie. Pokud se organizují akce mimo školu, nebo v sobotu a v neděli, informují paní vychovatelky rodiče prostřednictvím notýsků.

3.5 Použité metody

K ověření průzkumu byly použity metody rozhovor a studium dokumentace, doplněné pozorováním a použitím dotazníku.

Jako výzkumná metoda se **rozhovor** začal cílevědomě používat na přelomu století, metodologické studie o rozhovoru vznikaly ve dvacátých letech. Rozšíření rozhovoru jako explorační metody je spojeno s rozvojem sociologie, zejména se zjišťováním veřejného mínění. V roce 1935 G.H.Gallup založil oddělení samostatného výzkumu a rozhovor se stal významnou metodou sociologických výzkumů. Vhodné uplatnění dnes nachází rozhovor při diagnostice, ale velmi v psychologii / zejména v psychologii klinické /, v psychiatrii a také v pedagogice, kde je často ke škodě věci rozhovor nahrazován dotazníkem, a to na základě skutečnosti, že dotazník má blízký vztah k standardizovanému rozhovoru. V pedagogických výzkumech bývá rozhovor často využíván jako doplňující metoda při pozorování nebo experimentu. / Josef Maňák a kol., 1994, str.44 / Nejčastěji se touto metodou zjišťují názory, postoje, zájmy, ale i přání, obavy, konflikty, problémy osobnosti.

Kladem této metody je bezprostřední styk tazatele a tázaného. Hodnota rozhovoru závisí na dovednostech tazatele a na jeho zkušenostech s touto metodou i na introspektivní schopnosti subjektu vnímat sebe sama, správně své projevy interpretovat a na ochotě vypovídat..

Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní rozlišujeme rozhovor skupinový / beseda / a individuální.

Podle způsobu, jakým je rozhovor veden rozlišujeme různé techniky rozhovoru:

- Nedirektivní technika rozhovoru: typickým příkladem je nedirektivní rozhovor C. Rogerse, který se používá zejména v klinické a poradenské psychologické praxi. K základním principům této techniky rozhovoru patří atmosféra důvěry, vřelosti a empatie, upřímný zájem terapeuta o klienta, akceptace pacienta terapeutem, terapeut neudílí rady a nehodnotí
- Direktivní technika rozhovoru: je opakem nedirektivní techniky, je povoleno udílení rad, kladení otázek, hodnocení a uklidňování klienta, terapeut je ve vztahu aktivní a klient je stavěn do pozice pasivní
- Freudova dynamická technika volných asociací: terapeut vede a povzbuzuje pacienta, aby se uvolnil a klidně mluvil, je to náročná metoda a v běžné psychologii se běžně nepoužívá
- Sullivanova technika: zdrojem informací z rozhovoru je to, co osoba řekne, i to, jakým způsobem mluví

Dále rozhovory dělíme podle formy, formy kladení otázek, druh záznamu a jednotlivé části rozhovoru.

Forma rozhovoru

- Volný: spontánní výpověď tázané osoby
- Řízený: označovaný jako interview / vyžaduje předběžnou přípravu – volbu otázek, jejich sled atd. /

Forma kladení otázek

Obecné zásady kladení otázek:

- Nikdy nezačínat otázkou „proč“
- Nepokládat otázky sugestivně

Otázky rozlišujeme na přímé, míří přímo k problému a otázky nepřímé, vedou k cíli oklikou.

Záznam rozhovoru

- Úvodní – slouží k navození přátelské atmosféry a kontaktu
- Hlavní – zaměřen na konkrétní problém
- Závěrečná

Náplň jednotlivých částí rozhovoru se liší podle cíle rozhovoru. Rozlišujeme rozhovor poradenský, diagnostický, terapeutický, anamnestický, výzkumný apod. / volně podle Švingalové, 1998 /

Metodu individuálního rozhovoru jsem použila v jednotlivých odděleních ŠD, která byla předmětem průzkumu.

Měla jsem možnost projevit zájem o činnosti s dětmi, pokládat otázky paní vychovatelkám, v jednotlivých odděleních, vidět děti při zájmových aktivitách připravovaných vychovatelkami.

Vychovatelky jednotlivých oddělení odpovídaly na otázky druhů činností a jejich cílů, vybavení, pravidelných a příležitostných aktivit, rozdělení do skupin a počtu zapojených dětí, dosažených výsledků.

Jednotlivé návštěvy oddělení ŠD, které byly zařazeny do průzkumu umožnily nejen pozorovat samotnou práci s dětmi, také prostředí, ve kterém děti svůj volný čas tráví. Přehlédnout se nedala ani ochota a radost pedagogů, kteří s dětmi ve volném čase pracují. Cílem rozhovorů bylo dozvědět se, zda mají děti dostatečné možnosti pro využití volného času a v jaké míře možnosti využívají, které činnosti upřednostňují, co nejraději ve svém volném čase dělají a jak se na plánování programu ŠD podílejí.

Použita byla kombinace rozhovoru volného, který umožňuje volnou výpověď respondenta ke stanovenému problému a rozhovoru řízeného, který usnadňuje pořizování záznamu z rozhovoru, vyhodnocení otázek a jejich kvantifikaci.

Pro dosažení stanovených cílů průzkumu byl vytvořen formulář rozhovoru, systém otázek obecných a specifických. Rozlišeny byly otázky vstupní, kterými rozhovor začínal a otázky hlavní, které se týkaly stanoveného problému. Písemný záznam rozhovoru byl pořizován s využitím zkratk v průběhu rozhovoru. Pro případné zjištění úplnosti a správnosti získaných dat byly prováděny kontroly výsledků rozhovorů.

Otázky jsem si připravila na jednotlivé návštěvy školních družin jednotlivých škol. Úvod každého rozhovoru začínal obšírněji o budově, prostředí i okolí školy atd. Snažila jsem se navodit přátelskou atmosféru a navázat s jednotlivými vychovateli a dalšími osobami užší kontakt.

V průběhu rozhovorů jsem nechávala prostor pro volné vyprávění, které leckdy přesahovalo odpovědi na mé otázky.

Cílem rozhovorů bylo dozvědět se, zda mají děti dostatečné možnosti pro využití volného času a v jaké míře možnosti využívají, které činnosti upřednostňují, co nejraději ve svém volném čase dělají.

Otázky, které jsem dávala dětem ve školních družinách

Dříve, než jsem začala klást dětem otázky, paní vychovatelka mě představila, potom jsem chvíli hovořila já. Řekla jsem dětem, že také pracuji s dětmi, a že bych ráda viděla jak tráví volný čas děti v různých školních družinách, že se budu dívat jak hezky pracují a potom, že si budeme povídat. Děti byly vstřícné, některé hlasitě jiné trochu stydlivě souhlasily.

Na úvod rozhovoru jsme se posadili na koberec a začali jsme si povídat o jejich škole, školní družině a okolí školy.

Nejdříve děti mluvily jeden přes druhého, většina mi chtěla všechny informace sdělit najednou. Po chvíli se zklidnily a začali jsme si povídat.

Úvodní otázky :

1. Jak se jmenuje vaše škola ?
2. Máte ve škole tělocvičnu / je velká nebo malá / ?
3. Je v okolí školy park nebo les, kam chodíte s paní vychovatelkou ?
4. Co se vám nejvíce líbí ve vaší družině na vybavení ?
5. Máte tady dost hraček , nebo byste nějaké doplnili?
6. Chodíte do družiny dlouho ?
7. Chodíte i do ranní družiny?
8. Je vaše družina malá nebo velká?

Při těchto úvodních otázkách, se děti rozpovídaly a většina mi chtěla říct svůj názor. Některé odpovídaly i nevím, nebo dobrý....

Postupně jak děti odpovídaly jsem si zaznamenávala jejich reakce a odpovědi. Některé jsem stihla hned v bodech, další jsem si doplnila později, kdy jsem si své záznamy pročítala a hodnotila.

Po úvodní části jsem děti pochválila, že toho hodně o své škole a školní družině ví.

Pokračovali jsme dále v rozhovoru. Některé děti si lehly, jiné seděly a zvědavě se na mě dívaly, co bude dál.

Hlavní otázky:

1. Máš nějakou činnost, kterou děláš ve družině nejraději ?
2. Chodíš do nějakého zájmového kroužku ve škole ?
3. Zpíváte ve školní družině ?
4. Povídat si s paní vychovatelkou na koberci, nebo u stolečku ?
5. Píšeš ve školní družině úkoly?
6. Cvičíte, hrajete společně hry?
7. Domlouváte se s paní vychovatelkou na tom, co budete ten den dělat ?

Při odpovědích na tyto otázky nezdědka děti hned chtěly předvést, co opravdu nejraději dělají, chtěly přinést svoji oblíbenou hru, ukázat výrobek. Rozhovor se tedy prodlužoval, ale já jsem získal spoustu nových a zajímavých poznatků. V závěru našeho rozhovoru jsem se dětí zeptala na kamarády a poprosila je, aby mi nakreslily / pouze ty, které chtějí / svůj první den ve školní družině, co je nejvíce baví, co rády dělají.

V době, kdy děti malovaly jsem si povídala s paní vychovatelkou o jejím pohledu na využívání volného času ve školní družině, a jak z jejího pohledu využívají nabízené aktivity, jak se na nich skutečně podílí.
Vše jsem si zaznamenávala.

Když děti domalovaly, / některé byly rychle hotové, jiné pečlivě kreslily i drobnosti, poděkovala jsem jim i paní vychovatelce za ochotu a popřála, aby se jim ve školní družině líbilo, byly spokojené a měla z nich radost nejen paní vychovatelka, ale samozřejmě i rodiče.

Klíčová slova

- Volný čas dětí a mládeže
- Prostředí, která formují děti ve volném čase
- Volný čas a životní styl
- Školní družiny a školní kluby
- Druhy a obsah činností ve školní družině a ve školním klubu
- Provoz školních družin a školních klubů
- Spolupráce vychovatelek školní družiny s učiteli a rodiči
- Vztah mezi zájmovými kroužky a školní družinou
- Režim dne ve školní družině

Vyhodnocení rozhovoru – souhrnné zpracování otázek - všechny zkoumané školy

Otázky - úvodní	1.škola	2.škola	3.škola	4.škola
Jak se jmenuje vaše škola?	Všichni žáci odpověděli správně.	4 žáci neznali správnou ulici	Všichni dotazovaní správně odpověděli.	Mladší žáci troch pletli název školy.
Máte ve škole tělocvičnu /je velká nebo malá/?	Dětem se zdála tělocvična malá, odpovídaly, že do ní chodí se ŠD málo.	V této škole děti mají velkou tělocvičnu, rozdělenou na dvě části, ale zdá se jim tmavá, smutná!	V této škole nebyl ani jeden žák, který by si stěžoval na tělocvičnu, všichni chválili. Mají zde úplně novou krásně velkou halu.	Tělocvična není příliš velká, ale je nová a moc se žákům líbí. Menším i větším se líbilo, že ji často navštěvují a hrají zde různé hry.
Je v okolí školy park nebo les, kam chodíte s paní vychovatelkou?	Vedle této školy je park, do kterého děti rády a často s paní vychovatelkou chodí, navíc zde mají velkou školní zahradu, kde jsou prolézačky a domek.	I tady děti chodí často do parku, protože 1. a 2. zkoumaná škola spolu sousedí. Radši by chodily do lesa, ale ten je daleko. V parku se některým moc nelíbí, jsou tam podle nich jen lavičky a stromy, hrají málo her.	Tato škola nemá ve svém okolí ani park, ani les, chodí pouze na školní zahradu, o to více využívají tělocvičnu.	Děti této okrajové školy byly nadšené, protože každá jejich vycházka směřuje do lesa / škola je na okraji města, v blízkosti lesa /. Dětem se líbí, že si zde mohou stavět domečky, kluci si hrají různé bojové hry. Pokud nejdou do lesa, do tělocvičny, využívají dopravní hřiště. To kladně hodnotily hlavně starší děti..

Úvodní otázky – 2. část

Otázky	1.škola	2.škola	3.škola	4.škola
Co se vám nejvíce líbí ve vaší družině na vybavení?	Dětem se nejvíce líbily stavebnice, tabule na malování a počítač.	Nelíbilo se dětem, že mají malou družinu, ale líbilo, že zde mají hodně věcí na vyrábění, televizi.	V této družině mají pianino, líbí se jim, že často zpívají, hodně knížek a koberce na hraní.	Líbilo se dětem téměř vše, nový nábytek, hračky počítač a stavebnice.
Máte tady dost hraček, nebo byste nějaké doplnili ?	Kluci by si přáli auta na dálkové ovládání, děvčata velkou tabuli.	Děti by si přály počítač, magnetofon.	Přály by si všechny děti alespoň dva počítače, video.	Nějaké hry, počítač a holčičky chtěly kuchyňku.
Chodíte do družiny dlouho?	V této škole navštěvují děti hlavně od 1. do 4. třídy.	Nejvíce je dětí z 1.- 3. třídy, několik ze 4. a několik dojíždějících z 5. ročníku.	V této škole jsou děti hlavně od 1 – 3. třídy	V této škole je rozdělení různé, některé dny chodí do ŠD více mladších dětí / 1. – 3. třída/, ve dnech odpoč. Vyuč., Dojíždějící žáci ze 4. a 5. tříd.
Chodíte do ranní družiny?	Na této škole je hodně dojíždějících žáků, také do ranní družiny jich chodí téměř 20.	Ranní družinu navštěvuje také hodně žáků.	Většina dětí chodí i do ranní družiny.	Téměř všechny zapsané děti navštěvují ŠD – ranní již od 6 hodin / rodiče pracují v Tibě /
Je vaše družina malá nebo velká?	Odpovídaly děti, že malá.	Velmi malá.	Mohla by být trochu větší, odpověděla většina dětí.	Děti by rády ještě větší družinu, pokud by si mohly vybrat.

Hlavní otázky

Otázky	1. škola	2. škola	3. škola	4.škola
Máš nějakou činnost, kterou děláš ve družině nejraději?	Děti nejvíce odpovídaly, že si rády malují, chodí do parku a vyrábí z papíru.	Děti si rády hrají venku, malují a sledují pohádky v televizi.	Nejraději chodí do tělocvičny, líbí se jim zpívání a stavebnice.	Vycházky do lesa, běhání, závodění, tělocvična a počítač.
Chodíš do nějakého zájmového kroužku ve škole?	Hodně dětí navštěvuje kroužek počítače, sportovní hry, sboráček, keramiku a angličtinu hrou.	Nejvíce dětí chodí do tanečního kroužku, do dramatického, kroužku počítačů a aerobic.	Na této škole navštěvují děti nejvíce kroužek házené, fotbal, aerobic, výtvarný a dopravní kroužek.	Na této škole nejsou odpoledne zájmové kroužky, škola spolupracuje úzce s DDM, který má budovu nedaleko a děti dochází na kroužky tam nebo jezdí do města do ZUŠ.
Zpíváte ve školní družině?	Děti nezpívají, pouze poslouchají písničky z magnetofonu.	Děti zpívají pouze na kroužku, nebo pokud nacvičují nějaký program.	V této družině je pianino, paní vychovatelka hraje a často s dětmi zpívá.	Někdy zpívají hlavně menší děti, ale většinou poslouchají magnetofon.
Povídáte si s paní vychovatelkou na koberci, nebo u stolečku?	Paní vychovatelka čte dětem pohádky, sedí na koberci nebo na lehátkách.	Povídají si v malých skupinkách, většinou u stolečku.	V této družině si povídají, ale kdo má nějaký problém a nechce ho říct nahlas, může ho napsat na lístek a vhodit do sáčku – zprávy a přání pro paní vychovatelku.	Děti si povídají s paní vychovatelkou buď ve skupinkách, při hře, nebo individuálně.
Píšeš ve školní družině úkoly?	V této družině píše úkoly pouze starší děti / 4. a 5. ročník/.	Úkoly si většina dětí píše doma, hlavně ty mladší, ale společně si čtou a učí se prvouku.	Písemné úkoly vypracovávají pouze starší děti, menší si společně čtou.	Úkoly píše pouze dojíždějící a ty děti, které odcházejí pozdě.

Děti celkově ve všech zkoumaných školních družinách odpovídaly upřímně a spontánně. Ve všech družinách hrají společně hry, ve 3. a ve 4. škole spíše sportovně zaměřené, kdy se her aktivně účastní i paní vychovatelky / hrají např. s chlapci fotbal.../

Ve všech školních družinách byly děti na začátku seznámeny s programem a mohly mít k němu své připomínky i návrhy, ke kterým paní vychovatelky přihlédly. Líbilo se mi, že paní vychovatelky vybraly společně s dětmi / jejich většinou / jednu činnost, kterou navrhovaly děti a jednu, kterou měla připravenou paní vychovatelka. A aby děti, kterým se ten den nemohlo vyhovět nebyly smutné, domluvily se s paní vychovatelkou na další den.

Z odpovědí a z celkové atmosféry ve školních družinách jsem měla dobrý pocit. Bylo znát, že děti jsou spokojené a nebojí se říci svůj názor, vyjádřit svůj nesouhlas a paní vychovatelky je respektují, hovoří s nimi, vysvětlují. Aktivity, kterým se věnují ve školních družinách jsou dostatečně pestré a pro děti zajímavé.

Pozorování

Je základní a nejčastěji používanou metodou, pomocí níž se dovídáme o přirozeném průběhu psychického jevu bez umělého zásahu do jeho vzniku, průběhu a výsledku. Pozorování může být použito jako samostatná metoda nebo v kombinaci s jinými, nejčastěji s rozhovorem. Jestliže se používá pozorování jako relativně samostatná metoda nebo v kombinaci s jinými, nejčastěji s rozhovorem. Jestliže se používá pozorování jako relativně samostatná metoda, je třeba dodržovat tyto základní zásady:

1. **zásada plánovitosti**
2. **zásada systematičnosti, soustavnosti**
3. **zásada přesnosti a objektivity**

Tyto zásady se respektují i při používání pozorovacích škál nebo schémat a to již při jejich konstrukci.

Pozorování lze v pedagogické praxi využít během celého výchovně vzdělávacího procesu, jak školního, tak mimoškolního. Cenné informace poskytuje pozorování dětí při učení a hře.

Předmětem pozorování mohou být :

- **neverbální projevy** – aktivita, motorické projevy, gestikulace, mimika, celkový vzhled, vnější upravenost a čistota, apod.
- **verbální projevy** – obsahové a formální charakteristiky řeči – vady řeči, četnost a charakter verbalizace, apod.

Někdy se dále rozlišují:

- **sociální projevy** – navazování kontaktu, zájem o sociální okolí, reakce na druhé lidi / vrstevníky, authority...../, schopnost kooperace, dominantní či submisivní chování, apod.
- **citové projevy** – živost a intenzita emočních reakcí, převládající nálada, emoční stabilita či nevyrovnanost, atd.

Při pozorování rozlišujeme:

- **introspekci** – sledování a popis vlastního prožívání, tato metoda je a byla v minulosti předmětem kritiky pro nedostatek objektivitu a nebezpečí subjektivního zkreslení ať již vědomého nebo nevědomého. Přesto je tato metoda nepostradatelná a je součástí / základní podmínkou jiných metod /, hlavně rozhovorů, dotazníků.
- **extrospekci** – jedná se o plánovitě, systematické, záměrné sledování vnějších projevů u jiného člověka, popřípadě skupiny lidí.

Dále lze rozlišit pozorování podle různých hledisek:

Podle časové charakteristiky na:

- **krátkodobé** – jednorázové, má většinou situační charakter
- **dlouhodobé** – má často podobu přerušovaného pozorování v předem plánovaných intervalech

Podle cílevědomosti a zaměřenosti na :

- **náhodné / příležitostné /**
- **systematické**

Podle míry zúčastněnosti na :

- **přímé** – pozorovatel je v přímém kontaktu s pozorovanými, či pozorovaným
- **nepřímé / zprostředkované /** - prostřednictvím jiných osob
- **skryté** – např. za jednostranně průhledným sklem

Podle množství pozorovaných jevů na :

- **celostní**
- **částečné**

Záznam pozorování

Při pozorování se systematicky a plánovitě zaznamenávají určité projevy s cílem analyzovat nějaký jev, jeho výskyt, trvání a změny. Záznam může být různého druhu:

- fotografické přístroje, magnetofony, videorekordéry, k jejichž přednostem patří především možnost opakování a zachycení jevu v jejich průběhu, dynamice
- písemná forma záznamu, popř. použití záznamových archů různého druhu, hodnotící a sebehodnotící stupnice / např. číselné, grafické stupnice s nahromaděnými body nebo s nucenou volbou /.

Průběh pozorování

Při pozorování jednotlivých oddělení školních družin jsem volila podle časové charakteristiky pozorování krátkodobé, které se zaměřilo na jednu návštěvu každého oddělení. Podle míry zúčastněnosti bylo mé pozorování přímé, byla jsem v přímém kontaktu s pozorovanými dětmi. Mé pozorování bylo skupinové, zaměřené na kolektivy dětí, nikoliv pouze na jednotlivce. V jednotlivých školách jsem postupně navštívila oddělení školních družin a všímala si těchto jevů:

- Technického vybavení školních družin, prostoru na hraní
- Vzájemné komunikace mezi dětmi
- Vzájemné komunikace dětí s paní vychovatelkou
- Individuálního přístupu paní vychovatelky
- Společného plánování denního programu – dětí s paní vychovatelkou
- Řešení konfliktů mezi dětmi
- Doba věnovaná společné četbě, vyprávění
- Prostor pro vyjádření názorů dětí
- Způsob odměňování dětí pochvalou – častost
- Chování dětí při hře
- Celkový vzhled, vnější upravenost a čistota
- Aktivita dětí
- Gestikulace

Tuto metodu jsem použila ve spojení s rozhovorem, který jsem uvedla dříve.

Tabulka č.1 : Vztah mezi paní vychovatelkou a dětmi

školy	Komunikace dětí s paní vychovatelkou	Individuální přístup vychovatelky k dětem	Společná domluva na programu dne	Řešení konfliktů mezi dětmi p. vychovatelkou	Pochvaly, tresty – jak často.
1.škola	Paní vychovatelka je trpělivá, vyslechne v klidu děti, posadí se s nimi a společně si povídají, co se jim podařilo ten den, co je trápí, na co se těší ve ŠD, nebo doma.	Paní vychovatelka pomáhá všem dětem, menším při hře, pokud je někdo stranou, posadí se k němu a povídají si. Pokud si někdo nechce hrát, může si zvolit jinou činnost.	Ve družině je nástěnka, kam děti přišpendlí hvězdičku k programu, který by si ten den přály. Potom se posadí s paní vychovatelkou, vyslechnou ji a domluví se, který program zvolí.	Paní vychovatelka se zeptá na názor dětí, které spor viděli, zeptá se i těch dětí, které mají konflikt a společně nebo stranou problém řeší a kdo se provinil, je potrestán – nesmí si chvíli hrát.	Děti mají zavedený pochvalníček, který si samy vyrobily ve ŠD, tam paní vychovatelka píše hvězdičky / hezky uklidí hračky, zalil květiny, pomohl kamarádovi, přinesl pěknou knížku.... /

2.škola					
3.škola					
4.škola					

2.škola	Paní vychovatelka často zvyšuje na děti hlas, používá hodně příkazů, vyžaduje pořádek, ale dokáže být veselá a s dětmi si hezky povídá.	V této družině je větší počet děvčat, stále na sebe žalují, vytváří se skupinky, které hned s tou, nebo s tou nekamarádí. Paní vychovatelka řeší spory mezi nimi, domlouvá, vypráví jim poučné příběhy, podobné jejich chování s dobrým koncem.	Společná domluva zde funguje pouze částečně, protože hodně dětí navštěvuje zájmové kroužky ve škole, ale i mimo školu a program ŠD je tím ovlivněn. Drobné domluvy fungují.	Děti si společně s paní vychovatelkou napsaly „pravidla, jak se budou chovat a kdo ta pravidla poruší, je potrestán, nehraje hry nebo jinou oblíbenou činnost po určitou dobu.	Používají zde červené a černé puntíky. Kdo získá za týden více červených puntíků, může si vybrat nějakou dobrotu, nebo se mu splní přání týkající se programu ŠD.Kdo naopak více černých puntíků, nesmí celý týden rozhodovat o programu.
3.škola	Děti jsou zvyklé, že si na úvod zazpívají, samy si skládají písničky – parodie na moderní skladby. Po zpěvu, kdo chce sedne si ke stolečku a posílají klubíčko, u koho se zastaví ten buď povídá, nebo pošle klubíčko dál.	Paní vychovatelka přijde ke každému dítěti a vždycky vhodně navede řeč, kdo si nechce povídat, nechá ho chvíli být, pak se vrátí jestli si to nerozmyslel.	V této družině si hrají každé pondělí na redaktory – ptají se na zážitky z víkendu a končí otázkou, co by si přáli dělat ve ŠD.	Pokud se děti k sobě navzájem nebo k paní vychovatelce nevhodně chovají, jdou si stoupnout nebo sednout stranou a musí přemýšlet, proč je tam p. vychovatelka poslala, když ví vrátí se , omluví a řeknou co dělali špatně.	V této družině se pochvalami nešetří, nešetří se ani pohlazením, zvláště u malých dětí.

4.škola	Komunikace paní vychovatelky s dětmi velmi dobrá, děti jsou zvyklé se hlásit jako ve třídě, některé pokřikují, paní vychovatelka je klidná, nemusí zvyšovat hlas.	Paní vychovatelka má s dětmi domluveno, že když řekne tři je ticho a děti poslouchají, co paní vychovatelka říká.Děti hrají rády s paní vych. Člověče nezlob se , přitom si i povídají, řeknou i co je trápí, nebo je signálem pro paní vychovatelku, když mlčí.	Paní vychovatelka používá zajímavou metodu při domluvě programu dne. Děti kreslí program jako hádanku, hádá p. vychovatelka a obráceně, pak se domluví.	Protože se v této družině hodně sportuje, řeší se problémy domluvou, napomínáním a cvičením – dřepy, kliky...	Děti jsou chválené dost často, soutěží mezi sebou, kdo získá nejvíc pochval, pokud někdo zlobí nedostane trest, ale umažou se mu tři pochvaly. Děti za pěkné chování získají drobné reklamní dárky od sponzorů, nebo jdou společně hrát hry do tělocvičny.
----------------	---	--	---	---	--

Údaje uvedené v tabulce jsem získala, když jsem navštívila jednotlivé školní družiny, povídala si s dětmi . Pozorovala jsem děti při různých činnostech, ve vztazích mezi sebou, zajímal mě vztah paní vychovatelek a dětí, jejich přístup, řešení konfliktů, problémů, ale i způsob odměňování. Na všech školách jsem se setkala se vstřícností a milým přivítáním jak dětí, vychovatelek i vedoucích pracovníků. Práce ve školní družině je velmi náročná, vyžaduje od vychovatelek hodně trpělivosti , nápaditosti a pochopení pro citlivou dětskou dušičku. Domnívám se./ z vlastních zkušeností, i ze zkušeností získaných pozorováním, rozhovorem /, že tyto vlastnosti většina paní vychovatelek skutečně má.

Samozřejmě, že děti se jinak projevují, pokud jsou s paní vychovatelkou samy, než když přijde návštěva. Děti si na mne, ale po chvíli zvykly a byly ve většině případů spontánní. Velmi dobře bych hodnotila komunikaci mezi paní vychovatelkami , líbily se mi i způsoby hodnocení, motivace ke slušnému a pěknému chování. I když docházelo při některých hrách k drobným konfliktům, vždy je s paní vychovatelkou vyřešily.

Ve všech družinách byla věnována dostatečná doba a dán prostor pro povídání s dětmi. Paní vychovatelky naslouchaly. S výjimkou jedné družiny není věnován dostatečný prostor zpěvu, poslech hudby je pasivní / pouze z magnetofonu /.Děti byly při mých návštěvách aktivní a tím, že se mohly spolupodílet na programu dne , byly i spokojené.

Více prostoru bych věnovala četbě a práci s knihou, zvláště ve 3. a ve 4. škole. Technické vybavení dle mého názoru je dostačující, spíše bych se pokusila zvláště u školy č.3 řešit zvětšení prostoru družiny využíváním tříd.

Dotazníky

Dotazníky jsou, stejně jako rozhovory založeny na **introspektivní výpovědi tázané osoby**.

Dotazník je metoda sloužící k hromadnému zjišťování jevů, např. osobnostních vlastností – temperamentových nebo charakterových postojů, názorů, zájmů apod.

Podle toho, co konkrétně zjišťují, se dělí na dotazníky např.:

- Osobnostní
- Postojové
- Zájmové
- Klinické, apod.

Přednosti dotazníků spočívají především v tom, že jsou časově méně náročné a lze jimi získat hodně údajů v poměrně krátkém časovém úseku od více osob současně. K negativním stránkám dotazníkových metod patří hlavně nedostatek, omezení osobního kontaktu .

Typy otázek

- **Uzavřené:** respondent na ně odpovídá např. ano – ne – nevím, nejčastěji formou zaškrtnutí
- **Otevřené:** umožňují obsáhlejší odpovědi, nejsou tolik schematické
- **Jejich kombinace**

Dotazníky – volí se určitý typ otázek

Inventáře – jedná se většinou o oznamovací věty, výpovědi, tvrzení.

Vyšetřovaná osoba zaškrtnává nejčastěji míru souhlasu či nesouhlasu s nimi – např. na pětibodové číselné stupnici

Podle počtu vlastností nebo rysů, které dotazník měří, rozlišujeme dotazníky:

- **Jednorozměrné**
- **Vícerozměrné:** měří 2 nebo více vlastností a rysů osobnosti nebo se snaží co nejkomplexněji zachytit osobnost / Švingalová, 1996, str.70 – 72 /

Použití dotazníku jako součásti mého průzkumu bylo záměrné. Chtěla jsem získat přehled názorů rodičů jejichž děti navštěvují školní družiny. Oslovila jsem celkem 71 rodičů na zkoumaných školách. O spolupráci jsem požádala paní vychovatelky a třídní učitele dětí. Na třídních schůzkách rozdali učitelé dotazníky. Návratnost byla téměř 100%. Ze 71 oslovených rodičů mi anonymní dotazník vrátilo 64 rodičů.

V dotazníku jsem zjišťovala jaký je v současné době pohled rodičů na činnost školních družin, jak jsou spokojeni s prací paní vychovatelek, jejich přístupem k dětem. Velmi mě zajímala i informovanost rodičů o různých činnostech družiny, jestli jsou spokojeni s vybavením družin.

Zda mají pocit, že jejich dítě se může ve družině všestranně rozvíjet, že tráví dostatek času i venku, v přírodě.

Důležitým zjištěním pro mne bylo, jestli dítě chodí do družiny rádo, jestli funguje dobrá informovanost o chování dítěte prostřednictvím paní vychovatelky . Samozřejmě takovým shrnutím bylo, jestli hodnotí rodiče družinu jako dobrou, kterou by doporučili i jiným rodičům.

Pro svůj dotazník jsem zvolila spíše uzavřené otázky vložené do tabulky, kde rodiče zaškrtovali tu odpověď, která byla jejich názoru nejbližší.

Třídními učiteli byli upozorněni, že pokud budou mít pocit, že je potřeba něco doplnit, více rozvést, že to mohou napsat na závěr dotazníku.

Zpracování dotazníků –souhrnné výsledky ze všech čtyř zkoumaných škol

Otázky

Odpovědi rodičů

Celková spokojenost se ŠD	Ano 48 rodičů	Spíše ano 12 rodičů	Spíše ne 2 rodiče	Ne 2 rodiče
Chodí Vaše dítě do družiny rádo?	Ano 51	Spíše ano 9	Spíše ne 2	Ne 2
Jak Vám vyhovuje doba provozu ŠD?	Ano 43	Spíše ano 15	Spíše ne 4	Ne 2
Jste spokojeni s působením vychovatelek na Vaše děti?	Ano 53	Spíše ano 8	Spíše ne 3	Ne 0
Jste dostatečně informováni o nabídce aktivit školní družiny?	Ano 57	Spíše ano 7	Spíše ne 0	Ne 0
Informuje Vás vychovatelka dostatečně o činnosti a chování Vašeho dítěte v družině?	Ano 49	Spíše ano 13	Spíše ne 2	Ne 0
Snaží se s Vámi družina dostatečně spolupracovat při řešení problémů Vašeho dítěte?	Ano 51	Spíše ano 13	Spíše ne 0	Ne 0
Je činnost družiny dostatečně pestrá?	Ano 46	Spíše ano 9	Spíše ne 7	Ne 2
Je nabídka zájmových činností v družině dostatečně zajímavá?	Ano 39	Spíše ano 17	Spíše ne 7	Ne 1

Domníváte se, že činnost družiny rozvíjí znalosti ze školy?	Ano 56	Spíše ano 3	Spíše ne 2	Ne 3
Může Vaše dítě v družině rozvíjet svůj talent?	Ano 58	Spíše ano 6	Spíše ne 0	Ne 0
Domníváte se, že pobyt venku v rámci programu školní družiny je dostatečný?	Ano 43	Spíše ano 15	Spíše ne 6	Ne 0
Jak jste spokojeni s vybavením školní družiny?	Ano 35	Spíše ano 19	Spíše ne 8	Ne 2
Hodnotíte družinu jako dobrou?	Ano 52	Spíše ano 10	Spíše ne 2	Ne 0
Je činnost družiny dostatečně pestrá ?	Ano 40	Spíše ano 16	Spíše ne 8	Ne 0

Celkově po vyhodnocení dotazníků jsem zjistila, že většina rodičů si školu bez kvalitní družiny nedokáže představit, dětem se většinou ve školní družině líbí, mají rády vychovatelky. Činnost považuje většina rodičů za odpovídající, pestrou a zajímavou. Děti ukazují rodičům, co se v družině pěkného naučily, leckdy se činnost školních družin prolíná s výukou, vhodně ji doplňuje.

Vychovatelky jsou s rodiči v kontaktu denně, nebo je informují po domluvě, nebo na třídních schůzkách. Z vyvěšených programů ve vestibulu, nebo přímo u školních družin rodiče vědí, jaký je denní program.

K vybavení školních družin byly drobné výhrady týkající se velikosti místností, rodiče by si přáli více prostoru na sportovní aktivity.

Většina rodičů hodnotila ŠD jako dobrou, v některých případech velmi dobrou.

Našlo se, ale i několik rodičů, kteří měli drobné či větší výhrady k chodu školní družiny. Některým se nelíbil přístup paní vychovatelek k jejich dětem, vytýkali nedostatek trpělivosti.

S vyhodnocením dotazníků jsem seznámila i jednotlivé paní vychovatelky a společně jsme si o jednotlivých bodech pohovořili.

Zajímavé byly návrhy, které měly vést k lepší spolupráci ŠD s rodiči, zlepšit informovanost rodičů a umožnit jejich zapojení do činnosti ŠD.

Závěrem velmi podnětná byla nabídka, která umožňovala přítomnost rodičů ve ŠD v libovolné době.

3.6 Zájmové kroužky na zkoumaných školách

škola – počet zapojených žáků	technický kroužek	výtvarný kroužek	sportovní kroužek	hudební kroužek	jazykový kroužek	aerobic
1.škola	68	63	44	32	15	21
2.škola	47	24	39	25	0	0
3.škola	22	26	81	0	27	46
4.škola	0	0	0	0	0	0

K mému průzkumu patřilo i zjištění počtu zájmových kroužků na jednotlivých školách a hlavně zapojení dětí v těchto školních zájmových útvarech.

Zjistila jsem, že největší zájem je o kroužek technický, výtvarný a sportovní. V těchto kroužcích je zapojeno nejvíce dětí.

Průzkum byl zaměřen na využití volného času dětí ve školních družinách ve Dvoře Králové nad Labem.

Všechny školy nabízejí pro využití volného času dětí a mládeže pravidelnou činnost v zájmových útvarech a příležitostné zájmové činnosti.

Je třeba připomenout, že někteří žáci jsou zapojeni do dvou i více kroužků. Průzkumem bylo zjištěno, že školy nejsou spokojeny s množstvím zapojených dětí do jednotlivých kroužků a usilují o zvýšení počtu dětí v jednotlivých kroužcích.

3.7 Spolupráce s městskou knihovnou

V úvodu této kapitoly bych ráda vysvětlila, proč píši právě o městské knihovně. Celá moje bakalářská práce se věnuje volnému času dětí ve školních družinách, ale také se zabývá spoluprací s dalšími subjekty ve městě, které se věnují dětem ve volném čase. Příkladem velmi dobré spolupráce, se kterou mám i já dobré zkušenosti je právě městská knihovna.

Knihovna Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem slouží jak malým, tak velkým čtenářům. Městská knihovna v průběhu posledních deseti let prošla postupnou rekonstrukcí, na které se z velké části podíleli pracovníci knihovny. Po vyřešení, na které se z velké části podíleli pracovníci knihovny. Po vyřešení bytových prostor, které náležely knihovně, ale byly obývány se začalo budovat. Z malého neútulného bytu a části půdy postupně vznikalo krásné čtenářské zázemí pro malé i větší školáky i pro dospělou veřejnost.

Zřizovatelem knihovny je Městský úřad Dvůr Králové nad Labem, provoz knihovny je hrazen z rozpočtu města. Pravidelné informace o činnosti knihovny vycházejí v Královédvorských listech.

Služby knihovny čtenářům: půjčování knih, časopisů, atlasů, map, průvodců, vyhledávání informací na internetu. Počet hodin pro veřejnost 17.

Knihovna pro děti tvoří právě i zásluhou nově vybudovaných prostor téměř polovinu celé budovy. Ve velké místnosti jsou uloženy knihy, časopisy, koutek s počítačem s přístupem na internet.

Nově vybudované prostory jsou rozděleny na dvě části, propojené zasunovacími dveřmi.

První část připomíná hlediště, je vybavena stupínky, na kterých děti mohou sedět nebo ležet, všude je položen teplý koberec.

Druhá část je rovněž vybavena kobercem, dále lavičkami, televizí a malým občerstvovacím koutkem.

Knihovna spolupracuje se všemi školami ve městě a v posledních letech intenzivně i s některými školními družinami.

Zaměstnanci knihovny připravují pro děti ŠD různé programy, buď literární nebo rukodělné, různé výtvarné soutěže.

Spolupráce knihovny a školních družin je velice dobrá. Stále více se účastní i celé třídy. V letošním školním roce bylo vůbec poprvé „pasování prvňáčků na čtenáře“ / viz příloha / Děti se na návštěvy knihovny těší. Velkou motivací bylo ilustrování knihy – Královédvorské pověsti. Vydala knihovna, ilustrace k jednotlivým pověstem vytvářely děti od mateřských škol až po žáky druhého stupně. Kniha se prodávala v knihovně a v informačním centru, měla velký úspěch. Po obsahové stránce – poklady ve formě pověstí z okolí Dvora Králové nad Labem a ilustrace – to byly „poklady“ – práce dětí.

Obrázky, které nebyly vybrány do knihy, byly vystaveny a každý si mohl prohlédnout kolik je v našem městě šikovných dětí a pedagogů, kteří je vhodně motivují a podporují.

Mezi další aktivity městské knihovny, která se zaměřuje na přímou práci s dětmi a mládeží patří:

- Výroba svíček z včelích plátů pro děti všech věkových kategorií
- Návrhy paličkových krajků z papíru
- Výtvarná literární soutěž – Čertovo kopýtko

- Seznámení se spisovateli – hraní pohádek, kde samotnými aktéry pohádek jsou právě děti, nejsou pouze diváky
- Pravidelná spolupráce s dětmi s poruchami učení
- Speciální pravidelné akce pro oddělení školních družin a spousta dalších aktivit

Třídění krásné literatury pro mládež podle značek a podle barev:

- Pro nejmenší: pohádky
- Pro děti od 9. let: romány povídky, příběhy
- Pro děti od 12 let: dobrodružná literatura

Tabulky – V následujících tabulkách jsou uvedeny údaje z roku 2002

A

Knihovní fond	Počet svazků
Naučná literatura	8 160
Krásná literatura	17 060
Celkem	25 220

B

Čtenáři	Počet svazků
Registrovaní čtenáři	801
Čtenáři do 15 let	297
Návštěvníci celkem	9 808

C

Výpůjčky	
Naučná literatura dětem	2 236
Krásná literatura dětem	6 025
Celkem	8 261

3.8 Výsledky jednotlivých částí průzkumu

Byly použity metody:

- **rozhovor**
- **pozorování**
- **dotazník**

Vyhodnocení jednotlivých metod je uvedeno hned u dané metody, se kterou jsem seznámila nejprve teoreticky, vysvětlila jak jsem ji použila, jsou zaznamenány výsledky získané danou metodou a na závěr – **shrnutí**.

V příloze jsou

- otázky k rozhovoru
- ukázky prací dětí související s poslední otázkou
- záznamový arch k pozorování
- dotazník zadávaný rodičům
- obrázky dětí z jednotlivých zájmových kroužků, ze všech čtyř zkoumaných škol

Školní družiny nabízejí v současné době dětem dostatek zájmových kroužků, zajišťují kvalitní využívání volného času dětí.

Výsledky rozhovoru:

Děti ve školních družinách mají velmi dobré technické zázemí, materiální vybavení. Je zde velmi dobrá návaznost na výuku. Děti společně s paní vychovatelkou čtou, navštěvují knihovnu. Současná ŠD se snaží rozvíjet u dětí estetické cítění různými výtvarnými pracemi, tím, že se podílejí na výzdobě ŠD, mohou pomáhat sestavovat denní program. Většina dětí navštěvuje zájmové kroužky, které vedou paní vychovatelky, nebo paní učitelky.

Komunikace mezi paní vychovatelkou a dětmi je velmi dobrá,. Ve všech ŠD si děti spaní vychovatelkou povídaly, sdělovaly dojmy, žádaly o radu. Paní vychovatelka byla respektována, ale zároveň zde byl kamarádský vztah s většinou dětí.

Dětem se ve školních družinách, i když zvláště ty menší tráví ve školní družině téměř celé odpoledne a navíc chodí i do ranní družiny.

Některé děti pší ve ŠD domácí úkoly, jiné na žádost rodičů ne.

Vzhledem k délce pobytu dětí ve ŠD byly vhodně zařazovány tělocvičné chvilky, kdy si děti zacvičily.

Závěr:Děti jsou ve školních družinách aktivní, mají zde spoustu pestrých činností a přístup paní vychovatelek je velmi pěkný.Kladně bych hodnotila, že děti chodí často ven, využívají vhodně prostory kolem školy ke sportování, hraní, povídání. Většině dětí se ve školní družině líbí, jen několik z nich by bylo raději doma, nebo by si přály chodit domů dřív.

Výsledky pozorování:

Pozorování je vlastně spojeno s rozhovorem, výsledky získané pozorováním, kde jsem si všímala více jevů. Zaměřila jsem se především na chování dětí, na vztahy mezi sebou, na jejich vztah k paní vychovatelce....

Děti celkově jsou živější ve školních družinách, jsou zvyklé na sebe křičet a neuvědomují si, že křičí, říkají, že mluví „jenom“ trochu hlasitěji. Paní vychovatelky kromě individuálního přístupu k dětem, se kterým jsem se setkala ve všech družinách, zavedly zajímavé hodnocení chování a motivaci. Děti měly buď v1. škole – pochvalníček, který byl takovou „žakovskou“ na chování, hodně jim záleželo na tom kolik hvězdiček ten den získají. Každý týden v pátek měli vyhodnocení, jak mi sdělily.

Ve 2. škole měly děti opačný problém, paní vychovatelka byla hodná, povídala si s nimi, připravovala jim zajímavý program, ale příliš často a nahlas je napomínala některé děti skoro nereagovaly.

3. škola – zde chodí do školní družiny více malých dětí a je to znát i na přístupu, děti mají paní vychovatelku rády. V této družině se hodně chválí a zpívá, tančí, vůbec ze všech pozorovaných družin měla právě tato nejpestřejší program, hodně se tady četlo. Paní vychovatelka s dětmi pravidelně chodí jedenkrát za měsíc do knihovny, i ve ŠD mají svoji „knihovničku“.

4. škola –

V této družině bylo zajímavé pozorovat aktivitu žáků, jejich stálý neklid, protože většina z nich chodila do sportovní třídy. Sport pro ně byl hlavní náplní dne. Přesto se paní vychovatelka snažila i zde, sestavit program, aby zde byly i jiné činnosti než sport. Vzájemná komunikace mezi dětmi a paní vychovatelkou mi připomínala trenéra a svěřence. Všem vyhovovala. V hodnocení zavedly bodíkový systém, který si mohli prohlédnout i rodiče.

Výsledky počtu zájmových kroužků na jednotlivých školách a zapojení dětí v nich je uvedeno v kapitole 3.6 – tyto údaje jsem získala od vedoucích pracovníků, zčásti od paní vychovatelek. Na prvních třech školách fungují zájmové kroužky, pouze na škole čtvrté nejsou, z důvodů, které jsem již uváděla – škola úzce spolupracuje s DDM a sousedí i s jeho budovou.

Výsledky dotazníku: Dotazník jsem zadávala prostřednictvím třídních učitelů na třídních schůzkách.

Celková spokojenost se školní družinou :

- 1.škola – velmi dobrá, hodně chválili
- 2.škola – 1 rodič nespokojen a ostatní hodnotili družinu jako dobrou
- 3.škola – 2 rodiče se přikláněli spíše k negativnímu hodnocení, ostatní kladně hodnotili paní vychovatelku a její přístup k dětem / v jednom dotazníku byl uveden

pěkný dodatek – paní vychovatelka nemá svoje zaměstnání jako práci, ale jako zálibu, je to vidět v jejím přístupu k dětem a v činnostech, které pro děti připravuje.

- 4.škola – hodnocení školní družiny jako velmi dobré, negativně hodnotil jeden rodič.

Celkové hodnocení na všech pozorovaných školách bylo velmi dobré, školní družiny skutečně plní svoje funkce tak jak mají a je dobře , že ve školních družinách pracují paní vychovatelky, které mají děti rády, které si s nimi povídají a naslouchají jim.

Pozitivním zjištěním je i vztah rodičů ke školním družinám a jejich činnostem, ve většině případů hodnocen kladně.

3.9 Návrh opatření

Pro zlepšení informovanosti o možnostech využití volného času by bylo potřeba, aby všechna zařízení pro výchovu dětí a mládeže spolupracovala s městským informačním centrem a také vzájemně. Samozřejmě, že tato spolupráce je také důležitá mezi jednotlivými školami.

Děti ve školách je třeba informovat nejen o možnosti zapojení do zájmových činností škol, je třeba zajistit také informace o nabídce dalších subjektů pracujících s dětmi a s mládeží. Informace lze zajistit formou letáčků do škol, školním a městským rozhlasem, prostřednictvím Královédvorských listů či městského informačního centra. Je nutné, aby informační centrum podávalo svým občanům úplné informace o možnostech zájmových aktivit.

Všichni zástupci sportovních klubů by měli informovat veřejnost o svých činnostech prostřednictvím Radničních nebo Královédvorských listů, dále letáky pravidelně aktualizovat.

Správci tělocvičen by měli zpřístupnit dětem, mládeži i dospělým týdenní rozvrhy programu pro možnosti spontánního využití tělocvičen.

Školy by mohly také po společné vzájemné dohodě, více spolupracovat na zpřístupnění veškerých školních hřišť dětem i mládeži ze všech škol ve Dvoře Králové nad Labem.

Úkolem škol je zjišťovat aktuální zájmy o činnosti a na tyto aktivity reagovat. Úkolem pedagogů je získávat děti pro pravidelné i příležitostné činnosti. Snahou učitelů a vychovatelů by mělo být vyhledávání talentů mezi svými dětmi, jejich talent rozvíjet při školních činnostech, pokud možno věnovat se dětem individuálně. Snažit se přesvědčit rodiče žáka o jeho schopnostech a ve spolupráci s rodinou dítě zapojit do vhodného zájmového zařízení. Je také možné využívat granty, které vypisuje krajský úřad na podporu nadaných a talentovaných žáků.

Školní klub by měl do svého plánu zařadit sportovní činnosti, tolik oblíbené pro žáky vyšších ročníků.

Pro ještě pestřejší nabídku volného času je potřeba, aby město a občanská sdružení zakládaly nové sportovní kluby a sportoviště.

Městské zastupitelstvo by se mělo pokusit najít ve svém rozpočtu peníze na vybudování herních prostorů pro spontánní hry, které musí děti mít k dispozici po celý rok. Peníze lze sehnat také pomocí sponzorských darů a využitím různých grantů.

Zastupitelstvo města Dvůr Králové nad Labem vyčlenilo z příspěvku na veřejně prospěšné účely v roce 2004 – 89 tisíc korun, na zájmovou činnost pro děti a mládež, 50 tisíc přispělo město na zastřešení zimního stadionu.

Pro školní družiny družiny bych navrhovala vybudovat v městské části parku, která je blízka školám v centru města různé prolézačky, hřiště v přírodě, které by mohly využívat i mamiky s dětmi. Vést žáky více k osvojování sociálních dovedností, ke kterým patří i sociální kompetence:

- schopnost vyjádření odlišného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, rodiči nebo učiteli
- schopnost požádat o jakoukoli laskavost osoby v sociálním okolí
- schopnost zahájit rozhovor s druhým spolužákem nebo s dospělým

- schopnost přijmout pochvalu
- schopnost pochválit druhého
- schopnost požádat o pomoc při řešení určitého problému
- schopnost odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem

Stále zlepšovat komunikaci ve školní družině, více spolupracovat s ostatními ŠD z jiných škol. Zajímavé a přínosné by bylo uspořádání seminářů vychovatelek, předávání zkušeností, které vedou ke zkvalitnění práce ve školních družinách.

Více spolupracovat s dalšími subjekty ve městě, které se věnují využívání volného času dětí a mládeže. Neustále děti vhodně motivovat a chválit, chválit a povzbuzovat.

4 Závěr

Celkem byly stanoveny tyto předpoklady, které se práce snažila potvrdit nebo vyvrátit.

První předpoklad se potvrdil. ZŠ ve Dvoře Králové nad Labem, kde se vyučují žáci prvního a druhého stupně nabízejí dostatek aktivit pro volný čas dětí formou zájmových útvarů.

Druhý předpoklad se potvrdil pouze zčásti. Základní školy sice spolupracují s jinými organizacemi, zvláště s městskou knihovnou, ale v této oblasti by se mohla spolupráce rozšířit na větší počet organizací, které se věnují volnému času dětí. Děti i mládež by svůj volný čas využívali plnohodnotněji.

Třetí předpoklad se potvrdil. Děti navštěvují různé subjekty, které jim nabízejí pro využívání volného času pravidelnou i příležitostnou zájmovou činnost v rámci školy, nebo v daném regionu.

Lze říci, že nabídka možností všech subjektů pro trávení volného času dětí ve Dvoře Králové nad Labem je dostatečná, činnosti jsou pestré, náborů do jednotlivých aktivit probíhají zpravidla formou letáčků do škol. Je třeba konstatovat, že neexistuje ucelený přehled zájmových činností pro děti ani pro dospělé, se kterým by byla veřejnost i škola pravidelně informována.

Vlastní průzkum mi poskytl podklady k zamyšlení se nad současnou situací ve způsobu využívání volného času dětí a mládeže.. Zaměřila jsem se na možnosti institucionálně zajištěného využití volného času dětí a mládeže.

Závěr bakalářské práce předložil ucelený přehled organizovaných zájmových činností škol, školských zařízení a dalších subjektů pracujících s dětmi v jejich volném čase ve Dvoře Králové nad Labem.

Lze konstatovat, že ve Dvoře Králové nad Labem pracuje s dětmi a mládeží dostatečné množství organizací, škála nabízených pravidelných zájmových aktivit je pestrá, většinu činností zajišťují osoby kvalifikované a odborně znalé. Domnívám se, že by bylo prospěšné rozšířit vhodnou nabídkou sportovních klubů příležitost pro starší dívky, neboť právě sportovní kluby nabízejí činnosti oblíbené spíše u chlapců / hokejový klub, fotbalový klub, tenis, více chlapců je registrováno v karate klubu, v tenisovém klubu, rybářském svazu a v šachovém klubu/.

Děti samy nemohou vědět, jaké možnosti pro využití volného času nabízejí organizace v jejich městě. Je třeba, aby byly děti prostřednictvím dospělých o možnostech volnočasových aktivit informovány.

Zcela dostatečně jsou o možnostech zapojení do zájmových kroužků informováni žáci škol. Informace podávají na začátku školního roku třídní učitelé. Školy vydávají leták nabídky zájmových kroužků, připravují ve vestibulech škol nabídku i s fotografickou dokumentací. Školy také informují rodiče žáků o možnostech využití zájmových aktivit na třídních schůzkách.

Každý zájmový kroužek má „zkušební dobu“. Děti na prvním stupni teprve zkouší, často se přihlásí do více kroužků najednou, zpravidla po druhém měsíci pravidelné práce v zájmovém kroužku vědí, zda budou kroužek navštěvovat, který jim bude více vyhovovat.

V nabídce kroužků se učitelé i další vedoucí dětem přizpůsobují. Pokud je kroužek pro děti nezajímavý – bývá zrušen.

Ucelený přehled činností dalších subjektů pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase není veřejnosti k dispozici. Způsob nabídky ostatních subjektů zájmových činností je různý. Informace o možnostech zájmových aktivit lze získat v průběhu příležitostných akcí, zájmových útvarů nebo činnosti zařízení.

Průzkumem bylo zjištěno, že některé sportovní kluby nemají o propagaci zájem, mají plnou kapacitu. Přesto se domnívám, že by veřejnost o možnostech využívání volného času ve svém městě pro děti, mládež i pro dospělé měla být více informována. O nabídce všech dostupných zájmových činností pro děti a mládež by měli mít přehled hlavně učitelé a výchovní pracovníci.

Zájmová činnost ve školách a v různých organizacích pro využití volného času dětí a mládeže je ve většině případů zajištěna odborným pedagogickým personálem, někteří externí vedoucí mají pedagogické minimum pro vychovatele, trenéři sportovních oddílů mají trenérské zkoušky a dlouholeté zkušenosti s vedením dětí.

V občanských sdruženích pomáhají s činností dětí rodiče.

Informační přehled organizovaných zájmových činností by bylo možno poskytnout školám. Rodiče, učitelé, výchovní pracovníci i děti by měli mít možnost používat přehled při výběru zařízení, ve kterém děti mohou při zájmové činnosti realizovat vlastní zájmy, uspokojovat své potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí vlastnosti. Obsah i způsob využívání volného času má význam také z hlediska duševní hygieny. Způsob odpočinku, rekreace a zábavy se odráží ve studijních a pracovních výkonech dětí. Prostřednictvím pestrých a zajímavých činností, se děti motivují k hodnotnému využívání volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností a návyků, a tím i k rozvoji poznávacích procesů a k celoživotnímu vzdělávání.

Výchova mimo vyučování přispívá k prevenci společensky nevhodných a škodlivých forem chování.

Organizovaný volný čas má význam v současné společenské situaci, kdy narůstá kriminalita mladistvých a snižuje se věk delikventů.

K tomu, aby se děti i mladiství naučili pro další období svého života vhodným způsobem využívat svůj volný čas k upevnění tělesného i duševního zdraví, k mnohostrannému, vnitřně bohatému životu a rozvinutí vlastní osobnosti i osob svého nejbližšího prostředí, nestačí jenom příležitost k činnostem. Podstatněji záleží na rodičích, učitelích, vychovatelkách ŠD a ostatních osobách nejbližšího společenského prostředí: na jejich vlastním způsobu využívání volného času, společných činnostech s dítětem, postojích k dítěti, na emočním klimatu i způsobu výchovy.

Seznam příloh:

1. Otázky pro děti ze školních družin
2. Dotazník pro rodiče žáků navštěvujících ŠD základních škol ve Dvoře Králové nad Labem
3. Ukázky – výtvarné k 16. otázce pro děti – Prima den ve školní družině.
Jak si takový den děti představují.
4. Záznamový arch – pozorování ve ŠD
5. Fotografie dětí ze ŠD při různých činnostech
 - Podzimní těšení
 - Karneval v maskách
 - Přání pro Ježíška
 - Ruční práce – šití
 - Výroba masek
 - Modelování
 - Péče o stromky na školní zahradě
 - Návštěvy v městské knihovně
 - Práce na počítačích

Přílohy:

Otázky pro děti ze školních družin

1. Jak se jmenuje vaše škola?
2. Máte ve škole tělocvičnu / je velká nebo malá /?
3. Je v okolí školy park nebo les, kam chodíte s paní vychovatelkou?
4. Jaké vybavení ve školní družině se vám líbí nejvíce?
5. Máte tady dost hraček, nebo byste nějaké doplnily?
6. Chodíte do družiny dlouho?
7. Chodíte i do ranní družiny?
8. Máte velkou nebo malou družinu?
9. Jakou činnost děláš ve družině nejraději?
10. Chodíš do nějakého zájmového kroužku ve škole?
11. Zpíváte ve školní družině?
12. Povídáte si s paní vychovatelkou na koberci, nebo u stolečku?
13. Přiseš ve školní družině úkoly?
14. Cvičíte, hrajete společně hry?
15. Domlouváte se s paní vychovatelkou na tom, co budete ten den dělat?
16. Jaký by byl podle tebe prima den ve školní družině, jak by sis ho představoval – vyprávěj a zkus namalovat.

Dotazník pro rodiče žáků navštěvujících ŠD základních škol ve Dvoře Králové nad Labem

Vážení rodiče,

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění dotazníku, který se týká činnosti školní družiny, kterou navštěvuje Vaše dítě.

U jednotlivých vět uvedených v dotazníku vyznačte Váš souhlas nebo nesouhlas u odpovědi, která nejspíše odpovídá Vašemu názoru. Podepisovat ho není třeba.

Zpracovávám bakalářskou práci na téma: Volný čas dětí ve školních družinách a Vaše názory mi velmi pomohou.

Děkuji Vám za spolupráci – Ivana Pešťáková

Jste celkově spokojeni se školní družinou?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Chodí Vaše dítě do družiny rádo?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Jak Vám vyhovuje doba provozu družiny?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Jste spokojeni s působením vychovatelek?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Jste dostatečně informováni o nabídce aktivit školní družiny?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Informuje Vás vychovatelka dostatečně o činnosti a chování Vašeho dítěte v družině?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Snaží se s Vámi družina dostatečně spolupracovat při řešení problémů Vašeho dítěte?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne

Je činnost školní družiny dostatečně pestrá?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Je nabídka zájmových činností v družině dostatečně zajímavá?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Domníváte se, že činnost družiny rozvíjí znalosti ze školy?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Může Vaše dítě v družině rozvíjet svůj talent?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Domníváte se, že pobyt venku v rámci programu školní družiny je dostatečný?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Jak jste spokojeni s vybavením družiny?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Hodnotíte družinu jako dobrou?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
Je činnost školní družiny dostatečně pestrá?	ano	Spíše ano	Spíše ne	ne

**Ukázky k 16. otázce – Prima den ve školní družině.
Jak si takový den děti představují.**

Seznam použitých zdrojů

Bakalář, E. Umění odpočívat. Praha: Práce, 1978

Čáp, Jan. Psychologie výchovy a vyučování. Praha, Univerzita Karlova: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3

Čáp, Jan. Psychologie pro učitele. Praha: Práce 1983

Hartl, Pavel, Hartlová Helena. Psychologický slovník. 1. vyd. Praha, 2000. ISBN 80-7178-303-X

Maňák, J. a kol. Kapitoly z metodologie pedagogiky. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita 1994. ISBN 80-210-1031-2

Pávková, Jiřina, Hájek, Bedřich, Hofbauer, Břetislav, Hrdličková, Vlasta, Pavlíková, Alena. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5

Pávková, Jiřina, Hájek Bedřich, Hofbauer a kol., Školní družina. Praha: Portál 2003

Plachetka, Jiří. Velký slovník citátů a přísloví. Praha 2: Academia, 1996. ISBN-80-200-1132-3

Švingalová, D. Metodické pokyny pro zpracování bakalářských prací. 1. vyd. Liberec: TTUL, 2003. ISBN 80-7083-704-7

Švingalová, D. Základy psychologie. Psychologická propedeutika. I. díl. 3. vyd. Liberec: TUL, 1998. ISBN 80-7083-296-7

Vážanský, M., Smékal, V. Základy pedagogiky volného času. Brno: Paido, 1995. ISBN-80-901737-9-9

Seznam příloh –I

1. Fotografie z podzimního těšení
2. Fotografie z karnevalu
3. Výtvarné ztvárnění blížících se vánoc –nejlepší práce, kterou vybraly děti
4. Ruční práce – šití
5. Výroba loutek
6. Modelování – práce s hlínou
7. Péče o stromky a rostliny na školní zahrady
8. Činnost v městské knihovně
9. Práce s počítačem

II. Rozhovor – otázky - záznamy

